

Identification and Prioritization of Development Strategies in Rural Areas Based on Strategic Planning Approach: Case Study : Asadabad County, Hamedan Province

Dr. Yaser Mohamadi^{1*}, Saeid Hedayatinia², Kobra Hasanpour³, Nasrin Bayanati⁴

1-Assistant Professor of Agricultural Education and Extension, Faculty of Agriculture, University of Bu-Ali Sina

2-Ph.D Student of Agricultural Education and Extension, Faculty of Agriculture, University of Bu-Ali-Sina, Hamedan

3-Ph.D Student of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, University of Yasouj

4- Master's Graduate of Rural Development, Agricultural Education and Extension, Faculty of Agriculture, University of Bu-Ali-Sina, Hamedan

Mohamadi, Y & Hedayatinia, S & Hasanpour, K & Bayanati, N. (2021). [Identification and Prioritization of Development Strategies in Rural Areas Based on Strategic Planning Approach: Case Study: Asadabad County, Hamedan Province]. *Geography and Development*, 18 (61), 177-204.

<http://dx.doi.org/10.22111/J10.22111.2021.5848>

doi: <http://dx.doi.org/10.22111/J10.22111.2021.5848>

Received: 08/02/2020

Accepted: 04/06/2020

Keywords:

Rural Development,
Strategic Planning
Approach,
Diversification Strategy,
Analytic Network
Process,
Asadabad County.

ABSTRACT

Rural development requires attention to the cultural, economic and social conditions as well amenities and capacities of rural areas. Implementing the development strategies in each region will fail without considering these issues. Therefore, the main purpose of this study was to identify and prioritize development strategies in rural areas of Asadabad. Therefore, this research was carried out through two stages using qualitative-quantitative method and a questionnaire-based protocol. The statistical population of this study was 45 rural development organizations' experts and rural informants in Asadabad County to identify the strategies and 8 experts to prioritize these strategies, which were selected through purposeful (Typical Case) sampling method. First, strengths, weaknesses, threats and opportunities of development in rural areas were identified using SWOT technique. Then, rural development strategies were prioritized based on Analytic network process (ANP) analysis. The results showed that the "government's financial support from farmers to buy new equipment for rural and agricultural development by providing low-interest credit facilities and long-term repayment" strategy was ranked as first priority. The second and third important rural development strategies were: "diversification of villagers' income and recruitment of educated young people through investing on agriculture, tourism and agricultural processing industries" and "Formation of farmers' union or cooperatives (farmers' network) to increase agricultural productivity and farmers' bargaining power as well the sale of agricultural products and handicrafts". Given that diversification strategies have been placed in higher priority, it is suggested that investment on rural off-farm activities like handicrafts and tourism as well agricultural processing industries be increased.

Copyright©2021, Geography and Development. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1- Introduction

Recognizing the existing capacities in the villages is very important because only with complete information about

various dimensions of institutional- legal, educational, health and social security, infrastructure, human resource development and rural development economics, it is possible to have a complete plan for proper use of natural and human resources in these areas and achieve the most appropriate strategies of rural development. In the studies and planning of rural areas, identifying needs and prioritizing them can ensure the success of programs. Planning for the development of rural areas of Asadabad is no exception to this rule. Therefore, in the present study, the aim is to notice rural development procedures based on strategic planning and prioritization of them

*Corresponding Author:

Dr. Yaser Mohamadi

Address: Department of Agricultural Education and Extension, Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University

Tel: +98(9177310524)

E-mail: y.mohammadi@basu.ac.ir

in order to consider a futuristic perspective according to the current situation, the opportunities and potential threats ahead of rural development.

2- Method and Material

Pursuant to the purpose of the research, a combination of qualitative-quantitative methods was used. The qualitative SWOT analysis method was used to find out the opinions of experts about the shortcomings of rural development. Quantitative method is also the use of Analytical Network Process (ANP). In combining qualitative and quantitative approaches in this research, first the necessary strategies were extracted using the SWOT matrix method and then they were quantified where applying Analytical Network Process method and the strategies were prioritized. The statistical population of the qualitative part of the research consisted of 45 experts, specialists of some involved rural organizations. These people were purposefully selected to recognize strengths, weaknesses, opportunities and threats to rural development that they answered to the SWOT protocol in this phase. In the next stage of the research, which was the step of quantifying the findings, a questionnaire based on network analysis and matrix and strategies was designed. Additionally, 8 rural development experts were purposefully opted to respond the questionnaire of prioritization of development strategies.

3-Results and Discussion

The analysis showed that according to the strengths, weaknesses, threats and opportunities, development strategies can be expanded in the study area, which according to its final prioritization, the most important of them are as follows:

- Government financial and information support to farmers to purchase new equipment for rural and agricultural development by providing low-interest credit facilities and long-term repayment.
- Diversify the income of the villagers and attract educated young people through investment in livestock, horticulture and industrial sectors such as ecotourism, tourism and agricultural conversion-complementary industries.
- Forming a farmers' union or cooperative (farmers' network) to boost productivity (agriculture and irrigation) and to increase bargaining power and sales of agricultural products and/or handicrafts.

- Development of commercial and industrial agriculture along with productivity via the development of mechanization and utilization of appropriate communication network with other rural and urban areas for marketing of agricultural and livestock products.
- Government financial support and incentives for entrepreneurship and job creation in the field of application of technologies in the agricultural sector such as modern irrigation equipment, inns and smart warehouses.
- Turning the region into a hub of ecotourism and rural tourism with private sector investment and public sector support.
- Repairing and renovation of the village with architectural and historical styles, equipping rural welfare and communication infrastructure with the assistance of government and private sectors to attract domestic and foreign tourists.

Based on the final prioritization, it can be analyzed that diversity strategies were ranked higher, and this represents that the rural areas under study have many strengths that can eliminate or reduce the existing threats.

4-Conclusion

In the study and planning of rural areas, identifying needs and prioritizing them can guarantee the prosperity of programs. Since in most rural development programs less attention has been paid to the diversity of economic activities, and given that each rural area has a different potential for development, considering all the potential capabilities of the villages can greatly mitigate many problems of the villages that they are struggling. Rural development planning requires a process of evaluation and review in the field of critical thinking of rural development to enable the formation of the best intervention strategies in rural areas, for the effectiveness of the results of the development planning process. Examining and recognizing the current state of development in rural areas requires identifying facilities, strengths, potentials, weaknesses and threats that can bring the best approach and strategy in rural development. Taking into account that the diversification strategies were prioritized in the first and second priority, it is proposed that it should be on the high agenda that government institutions and agencies should not ignore the helping and financial support

of rural areas, free financial support or low-interest loans and long-term repayments to rural villagers in forms of agricultural projects, horticulture, tourism and so on.

Keywords: Rural Development, Strategic Planning Approach, Diversification Strategy, Analytic Network Process, Asadabad County.

5-References

- Adibhajibagheri, M., Parvizi, S., & Salsali, M. (2011). Qualitative research methods. Human Publishing. Tehran. 290.
<https://www.adinehbook.com/gp/product/9643990800>.
- Ahmadi, F., & Ashraf, S. (2012). Investigating the components hindering sustainable rural development from the perspective of experts. Agricultural extension and education research. Volume 5 (3). 69-80.
<http://file:///C:/Users/hp/Downloads/6001613911907>.
- Arabic, Gh. (1998). Production Cooperatives Rural Development Strategy in Iran. Jihad. Nos. 210 and 211. 44-47.
<http://ensani.ir/fa/article/249823/>.
- Asadi Mahallachali, M., & Pirbabaei, M. (2017). Sustainable development strategies in rural areas using AHP technique Case study: Villages located in Aran and Bidgol, Kashan and Natanz. Geography and development Iranian Journal. Vol.16(50). Pages.95-108
<http://ensani.ir/fa/article/download/402678>.
- DeRosaa, D., McElwee, G. & Smith R. (2019). Farm diversification strategies in response to rural policy: a case from rural Italy, Land Use Policy, 81: 291–301.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.11.006>.
- Esmaili, F, Safi Jahanshahi, E & Khodadad, M. (2018). Strategic planning of rural development with a transport-oriented development approach using SWOT technique and QSPM matrix (Case study: Ekhtiarabad rural district of Kerman city). Geography and human relations. Volume 1(2). 323-334.
<https://civilica.com/doc/803190/>.
- Fabac, R. and Zver, I. (2011). Applying the SWOT-AHP method to the tourism of gornje medimurje. Tourism and Hospitality Management. 17(2), 201-215.
<https://www.researchgate.net/publication/256019673>.
- Falahatbar, N. (2017). Challenges of rural development plans from the perspective of sustainable development (using SWOT model). Geography (regional planning). 28 (1).187- 202.
http://www.jgeoqeshm.ir/article_54754.html.
- Falsoleyman, M., & Hajipour, M. (2015). Strategic planning of economic sectors for regional development using SWOT model Case study: Industry and mining sector in South Khorasan province. Housing and rural environment. 34 (150).89-100.
<http://file:///C:/Users/hp/Downloads/110000139415006>.
- Feli, S., Sedighi, H., Pezeshki Rad, GH., & Mirzaei, A. (2010). Challenges of Iran's rural communities to achieve sustainable development. Village & development. 13 (4). 97-128.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59182_49d7f1779f6704734b93f4983b54bc9a.
- Gholami, M., Rastegar, M., Abdollahi, A., & Mirjafari, R. (2015). Identification and prioritization of tourism development strategies in Shiraz city using SWOT technique & ANP model. Geography & environmental sustainability. Volume 5 (15).83-97.
https://ges.razi.ac.ir/article_405_c1752db4566bf8dd41042ee0d86e9f69.
- Ghorbani, A., Raufirad, V., Rafiaani, P. and Azadi, H. (2015). Ecotourism sustainable development strategies using SWOT and QSPM model: A case study of Kaji Namakzar Wetland, South Khorasan Province, Iran, Tourism Management Perspectives, 16: 290–297.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211973615300052>
- Haji Karimi, A. (2003). Explain the optimal strategy of car after-sales service in the Iranian market using the SWOT model and formulate priorities based on hierarchical analysis (AHP). Journal of Management Message. Nos. 7 and 8. 175-194.
<https://www.magiran.com/paper/349557>.
- Hajinejad, A., Paydar, A., Bagherio Nasser Eidi, F. (2015). Development of a strategic plan for the development of
http://www.jmsp.ir/article_7946_158e4c4a96534dc27d1bd0b7d5d86fa0.
- Hedayatinia, S. (2012). Analysis of ICT Acceptance Barriers in Rural Safety Organizations: A Case Study of Boyer-Ahmad County. Master Thesis in Rural Development, Department of Rural Development Management, Yasouj University.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59368_1214d21ac7f8cb4ae716fe5d60835455
- Hofer, B. K. (2006). Domain specificity of personal epistemology: Resolved questions, persistent issues, new models. International Journal of Educational Research, 45(1-2), 85-95.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0883035506000929>
- Jiao, X., Pouliot, M., ZenaWalelign, S. (2017). Livelihood Strategies and Dynamics in Rural Cambodia, World Development, 97: 266-278.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X1530365X>
- Jamini, D, Taghdisi, A., & Jamshidi, A. (2014). Identification of employment development strategies in rural areas using the SWOT model) Case study: Badr rural district, Ravansar city (Rural development strategies. 1 (4.) 133-149.
- Jimenez, B. S., (2012), Strategic Planning and the Fiscal Performance of City Governments during the Great Recession, The American Review of Public Administration,43(5): 581-601.
<https://doi.org/10.1177/0275074012451051>.

- Jomepour, M. (2005). Rural Development Planning: Perspectives & Methods. Side Publications. Tehran, Page 290. <https://samta.samt.ac.ir/content/9762/>.
- Kalantari, Kh., Asadi, A., Shabanali Fami, H, & Chupchian, SH (2007). Major Challenges of Rural Development in Iran to Achieve Sustainable Development. *Sociology*. 2 (8). 103-120. <http://ensani.ir/fa/article/20443/>.
- Kamyabi, S, & Rajae Rizi, M (2017). Investigating ecotourism development strategies in Chahardangeh section of Sari city. *Rural research and planning*. 6 (6). 107-126. <http://ensani.ir/fa/article/377598/>.
- Khezri, M., Nouripouro, M, & Phalsafi, P (2015). Designing a Model of Participation of Public, Private Sectors, Exploiters and Organizations for Realizing Sustainable Agricultural Development) Case Study: Boyerahmad Central District, *Rural Research and Planning*. 4 (4). 127-146. <http://ensani.ir/fa/article/355558/>.
- Khorrambakht, A(2017). Determining Entrepreneurship Development Strategies in Suburban Villages: A Case Study of Villages Around Lar. *Village & development*. 20 (3). 65-83. <http://ensani.ir/fa/article/415883/>.
- Kraus S., Harms R., & Schwarz, EJ. (226). Strategic planning in smaller enterprises new empirical findings. *Manage Res News*. 29(6): 334-344. <https://doi.org/10.1108/01409170610683851>.
- Lee, S., & Walsh, P. (2011). SWOT and AHP hybrid model for sport marketing outsourcing using a case of intercollegiate sport. *Sport Management Review*. 14: 361-369. [doi:10.1016/j.smr.2010.12.003](https://doi.org/10.1016/j.smr.2010.12.003).
- Mahdavi, D., Eftikhari, A., & Sajasiyqidari, H. (2016). Designing tourism development strategies for historical-cultural villages of Iran. *Geography and Planning Year 20*. No. 56. 275-300. <http://ensani.ir/fa/article/359060/>.
- Mahdavi, M. (2008). Introduction to Rural Geography of Iran. Side Publications. Tehran, eighth edition. 218. <http://samt.ac.ir/fa/book/1135/>.
- Mahmoudi, S(2018). Finding and presenting a proposed model for diversification of economic activities in rural areas of Golan province. *Geography and urban-regional planning*. 8 (29). 127-158. https://gaj.usb.ac.ir/article_4333_7046c74aa4ae8bfcfc2cf9034e071d159.
- Mosayebi, S., Barghi, H., Rahimi, D., & Ghanbari, Y. (2018). Prioritization of development strategies in rural areas with a sustainable development approach (Case study: villages in the northwestern part of Isfahan province). *Rural research and planning*. Year 7. No. 21. 193-207. <http://ensani.ir/fa/article/381141/>.
- Mousavi, M., Niroumand Shishvan, S., Majnuni Tootkhaneh, A., & Aftab, A. (2017). Presenting a tourism development strategy in rural areas using the integrated model ANP-SWOT (Case study: Tire village of Bonab city). *Research and Planning*. Year 6 Issue 18. 21-37. <http://ensani.ir/fa/article/372794/>.
- Naimi, A., & Sedighi, H. (2013). Identifying the strategic dimensions of rural development in Iran: the views of experts from Tarbiat Modares and Tehran universities. *Village and development*. 16 (2).45-62. <http://ensani.ir/fa/article/326909/>.
- Niknami, M (2009). Objectives and strategies of using information and communication technology in order to develop agricultural extension in Iran. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*.2 (4). 41-50. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=129548>
- Niloofar, H & Gholamreza, G. (2017). A Proposed Sustainable Rural Development Index (SRDI): Lessons from Hajji village, Iran, *Tourism Management*59:130-138. [DOI:10.1016/j.tourman.2016.07.021](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.07.021).
- Noori, K and Zand. F (2013). The Role of Rural Tourism in Rural Sustainable Development According to the SWOT Method (Case Study: Kermanshah Province villages). *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 4 (9): 2620-2625. <http://ensani.ir/fa/article/327212/>.
- Nouri, S., & Ahmadi Shapoorabadi, M. (2013). Rural Development Strategies in Iran: An Analysis of Perspectives. *Rural research and planning*. Year 2. No. 4. Pages 93-123. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=129548>
- Ommani, A. R (2011). Strategies of Rural Development in Shoushtar Township of Iran (Applying SWOT method). *Journal of American Science*, 7(1) 969-972. <http://www.americanscience.org>.
- Papoliyazdi, M., & Ebrahimi, M. (2007). Rural development theories. Side Publications. Tehran, P.306. <https://samta.samt.ac.ir/content/9189/>.
- Pouranjanar, G., Salarzei, H., & Tabavar, A. (2016). Identification and ranking of rural tourism entrepreneurship development strategies in Golestan province with an integrated approach of hierarchical analysis process and SWOT method. *Village and development*. 91(2).107- 129. <http://ensani.ir/fa/article/376821/>.
- Rahnamaei, M., Poorahmad, A., & Ashrafi, Y. (2011). Evaluation of Maragheh urban development capabilities using SWOT-ANP combined model. *Geography and development*. No. 24. 77-100. <http://ensani.ir/fa/article/303998/>.
- Rezvani, M. (2009). Introduction to Rural Development Planning in Iran, Third Edition. Qoms Publishing. Tehran, Page 289. <https://www.gisoom.com/book/1650581/>.

- Rezvani, M., & Mahmoudi, M. (2015). Ecotourism development strategies in rural areas, studied: Shiveh Sar-Paveh city. *Tourism*. 4(7). 11-26.
<http://journal.usc.ac.ir/jot/fa/ManuscriptDetail?mid=743>.
- Roknodin Eftikhari, A., Sajasi Qeydari, H., & Razavi, S.(2010).Agricultural Entrepreneurship Development Strategies in Rural Areas: A Case Study of Khodabandeh County Villages. *Village & development*. 13(3). 29.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59188.html.
- Saaty T. L (1980). The analytic hierarchy process: planning, priority setting, resource allocation. Mc Graw-Hill, New York, 287 pp.
<https://www.amazon.com/Analytic-Hierarchy-Process-Planning-Allocation/dp/0070543712>.
- Sajasiyqidari, H., Sadeghlou, T., & Paluj, M. (2013). Prioritization of Sustainable Rural Livelihood Development Strategies with Swat-Topsis-Fuzzy Combined Model: A Case Study of Khodabandeh County. *Village and development*. 16. Issue 2. 85-110.
http://aead.agri-peri.ac.ir/article_58771.html.
- Sehat, S., & Parizadi, I. (2009). Applying Network Analysis Process Technique in Analyzing Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats (Case Study of Iran Insurance Company). *Quarterly Journal of Industrial Management*. 1(2). 105-120.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=97148>
- Sharif Shahidi, M., Ardestani, Z., & Goodarzi Soroush, M. (2008). Investigating the effects of tourism in rural planning. *Journal of Human Geography Research*. 41 (67). 99-113.
<http://ensani.ir/fa/article/49229/>.
- Statistics Center of Iran. (2015). Population and housing census. Available at.
www.amar.org.
- Taghiloo, A., Aftab, A,& Majnuni Tutakhaneh, A. (2018). Analysis of the requirements for the implementation of Iran's rural development strategies with emphasis on the strategy of agricultural industrialization. *Human settlement planning studies*. 13(3). 595-612.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_545175.html.
- Takano, S. & Wickramasinghe, V. (2009). Application of Combined SWOT and Analytic Hierarchy Process (AHP) for Tourism Revival Strategic Marketing Planning: A Case of Sri Lanka Tourism. *Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 8:1-16.
[DOI:10.11175/EASTS.8.954](https://doi.org/10.11175/EASTS.8.954).
- Terrados, J., Almonacid, G., & Hontoria, L. (2007). Regional energy planning through SWOT analysis and strategic planning tools: Impact on renewables development. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11(6), 1275-1287.
<https://doi.org/10.1016/j.rser.2005.08.003>.
- Varmziari, H., Kalantari, KH., Lavai Adriani, R., & Samadi, M. (2018). Designing a Model of Rural Development Policy and Planning Challenges in Iran: A Data-Based Theory. *Village and development*. 21(2). 97-123.
<https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=472154>.
- Yu, D, and Yehua D. W. (2003). Analyzing Regional Inequality in Post-Mao China in GIS Environment. *Eurasian Geography and Economics*, 44 (7), 514-534.
[DOI:10.2747/1538-7216.44.7.514](https://doi.org/10.2747/1538-7216.44.7.514).
- Yüksel, İ., & Dagdeviren, M. (2007). Using the analytic network process (ANP) in a SWOT analysis—A case study for a textile firm. *Information sciences*, 177(16), 3364-3382.
[DOI: 10.1016/j.ins.2007.01.001](https://doi.org/10.1016/j.ins.2007.01.001).
- Zand Basiri, M & Ghazanfari, H. (2010). Compilation of the most important consequences and factors affecting the management of local people in the Zagros forests (Case study: Qaleh Gol watershed in Lorestan province). *Iranian Forest Magazine, Iranian Forestry Association*. 2(2). 127-138.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=105976>.
- Zhang, X. M (2012). Research on the Development Strategies of Rural Tourism in Suzhou Based on SWOT Analysis, 2012 International Conference on Future Energy, Environment, and Materials, *Energy Procedia* 16:1295 – 1299.
[doi:10.1016/j.egypro.2012.01.207](https://doi.org/10.1016/j.egypro.2012.01.207)
- Ziari, K (2001). Rural Development Strategies in the Third World. *Kavoshnameh*. 2 (3). 61-76.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=187731>.
- Ziari, K. (2006). Principles and methods of regional planning. Yazd University Press. Yazd. Page 334.
<https://www.gisoom.com/book/1390312>.

شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی بر مبنای رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک، مورد مطالعه: شهرستان اسدآباد، استان همدان

دکتر یاسر محمدی^{۱*}، سعید هدایتی‌نیا^۲، کبری حسن‌پور^۳، نسرین بیاناتی^۴

چکیده

توسعه روستایی مستلزم توجه به شرایط و ساختار فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و امکانات و ظرفیت‌های مناطق روستایی است. تعیین راهبردهای توسعه در هر منطقه بدون توجه به این مسائل با شکست مواجه خواهد شد؛ بنابراین هدف کلی پژوهش حاضر، شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی شهرستان اسدآباد بود؛ از این رو، این پژوهش در دو مرحله به روش کیفی-کمی و با استفاده از ابزار پروتکل-پرسشنامه انجام گرفت. جامعه آماری پژوهش ۴۵ تن از کارشناسان سازمان‌های دست‌اندرکار توسعه روستایی و مطلعان روستایی شهرستان اسدآباد به‌منظور شناسایی راهبردها و ۸ نفر از متخصصان توسعه روستایی به‌منظور اولویت‌بندی این راهبردها بودند که به شکل هدفمند از نوع بارز در هر دو مرحله انتخاب شدند. در مرحله اول، شناسایی نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌های توسعه در مناطق روستایی به کمک الگوی SWOT مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله دوم نیز با استفاده از الگوی ANP اولویت‌بندی راهبردهای توسعه روستایی تعیین شد. نتایج نشان داد که راهبرد «حمایت مالی دولت از کشاورزان برای خرید تجهیزات نوین توسعه روستایی و کشاورزی با ارائه تسهیلات اعتباری با بهره کم و بازپرداخت طولانی‌مدت» در اولویت اول قرار گرفت. مهم‌ترین اولویت‌های بعدی شامل «متنوع‌سازی درآمد روستاییان و جذب نیروهای جوان تحصیل کرده از طریق سرمایه‌گذاری بر بخش‌های دامداری، باغداری و صنعتی مانند صنعت اکوتوریسم، گردشگری و صنایع تبدیلی-تکمیلی کشاورزی» و «تشکیل اتحادیه یا تعاونی کشاورزان (شبکه کشاورزان) برای افزایش بهره‌وری تولیدات (کشاورزی و آبیاری) و افزایش قدرت چانه‌زنی و فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی» بود. با توجه به اینکه راهبردهای تنوع در اولویت‌های بالاتری قرار گرفتند، پیشنهاد می‌شود حمایت از فعالیت‌های غیرکشاورزی مانند صنایع دستی روستایی، گردشگری و صنایع تبدیلی کشاورزی بیشتر شود.

جغرافیا و توسعه، شماره ۶۱، زمستان ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۹۹/۳/۱۵

صفحات: ۲۰۴-۱۷۷

واژه‌های کلیدی:

توسعه روستایی، رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک، راهبرد تنوع، فرایند تحلیل شبکه‌ای، شهرستان اسدآباد.

مقدمه

را پیش‌نیاز توسعه ملی (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۵۶) و جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور می‌دانند (پاپلی‌یزدی، ۱۳۸۶: ۵۳)؛ زیرا روستاها به‌عنوان یکی از بخش‌های مولد حیات و خودکفای کشور می‌توانند نقش مؤثر و بسزایی در اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه هر کشور داشته باشند (مهدوی، ۱۳۸۷: ۶). تأکید محققان و صاحب‌نظران بر امر توسعه روستایی و شناسایی راهبردهای توسعه روستایی به دلیل اهمیت و جایگاهی

اصولاً برنامه‌ریزی در نواحی روستایی به‌منظور ساماندهی و توسعه نواحی کمتر توسعه‌یافته روستایی و دستیابی به توسعه پایدار روستایی از دیرباز مورد توجه صاحب‌نظران امر توسعه و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در سطح بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای بوده‌است (Yu&Yehua, 2003: 514)؛ شریف شهیدی و همکاران، (۱۳۸۷: ۹۹). حتی برخی صاحب‌نظران، توسعه روستایی

- ۱- استادیار توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول) y.mohammadi@basu.ac.ir
- ۲- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران s.hedayati@agr.basu.ac.ir
- ۳- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران k.hassanpour@stu.yu.ac.ir
- ۴- دانش‌آموخته ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، ایران bayanatinasrin@agr.basu.ac.ir

شناخت نقاط ضعف و قوت روستاها دانست. در مجموع، نتایج تجربیات برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران حکایت از نابرابری و ناهمسانی در پهنه جغرافیایی کشور و درون مناطق به لحاظ برخورداری از اشتغال، درآمد، امکانات و به‌طور کلی سطوح توسعه است که پیامدهای این عدم تعادل منطقه‌ای به صورت سیل مهاجرت‌های روستا-شهری، عقب‌ماندگی برخی مناطق، کاهش تولید داخلی قابل مشاهده است (فال سلیمان و حجبی‌پور، ۱۳۹۴: ۹۰). برای رفع عدم تعادل‌های توسعه و نابرابری میان مناطق روستایی، ضرورت برنامه‌ریزی راهبردی اجتناب‌ناپذیر بوده تا به واسطه آن شرایط و امکانات مطلوب در جهت توسعه یکپارچه فراهم شود؛ برنامه‌ریزی که در چارچوب آن، شناخت وضع موجود از حیث ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، طبیعی و جغرافیایی و تلاش برای بهره‌گیری مطلوب از مواهب طبیعی و استعداد‌های انسانی (منابع فیزیکی و نهادی) منطقه از گام‌های بنیادی به‌شمار می‌آید (زیاری، ۱۳۸۵: ۳۴)؛ به عبارتی دیگر، برنامه‌ریزی توسعه روستایی نیازمند بازنگری در حوزه اندیشه انتقادی توسعه روستایی است تا امکان شکل‌گیری بهترین راهکارهای مداخله در نواحی روستایی، برای کارآمدی نتایج حاصل از روند برنامه‌ریزی توسعه فراهم آید و در این راستا شناخت ظرفیت‌های موجود در روستاها بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا تنها با داشتن اطلاعات کامل در محورهای مختلف نهادی- قانونی، آموزشی، بهداشت و امنیت اجتماعی، زیرساختی، توسعه منابع انسانی و اقتصاد توسعه کشاورزی روستاهاست که می‌توان یک برنامه کامل برای به‌رمندی درست از منابع طبیعی و انسانی این مناطق و دستیابی به مناسب‌ترین راهبردهای توسعه روستایی تدوین کرد (نعیمی و صدیقی، ۱۳۹۲: ۵۹)؛ زیرا تجربه بیانگر آن است که در اکثر مواقع، به‌کارگیری شیوه‌های سنتی و مرسوم برنامه‌ریزی در حل

است که روستاها در کشور دارند. مطابق با آخرین سرشماری، کل جمعیت روستایی کشور در سال ۱۳۹۵ معادل ۲۵٫۹ درصد بوده و هنوز یک‌چهارم جمعیت ایران در روستاها زندگی می‌کنند (مرکز آمار ایران سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). علاوه بر پتانسیل جمعیتی و نیروی کار روستایی که اکثریت نیروی کار مولد هستند، کارکردهای اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی نیز قابل توجه بوده و این نواحی از طریق تولیدات کشاورزی و صنایع دستی نقش مهمی در اقتصاد ملی و امنیت غذایی کشور بازی می‌کنند (رضوانی، ۱۳۸۸: ۲)؛ در نتیجه شناسایی پتانسیل‌های موجود در روستاها به شیوه نظام‌مند، می‌تواند یکی از ابزار اصلی برنامه‌ریزی و تدوین راهبردهای توسعه روستایی در کشور باشد.

هرچند، برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران در طول نیم قرن گذشته با فراز و نشیب‌های بسیار همراه بوده (نوری و احمدی شاپورآبادی، ۱۳۹۲: ۹۵) و در تمام برنامه‌ریزی‌های گذشته نتوانسته است موفقیت لازم را در پی داشته باشد و دچار ضعف و عدم یکپارچگی است (فلاح‌تبار، ۱۳۹۶: ۱۸۷؛ ورمزیاری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۱). مشکلاتی از قبیل برنامه‌ریزی و مدیریت ضعیف، فقدان ساختاری مناسب برای مدیریت توسعه روستایی، بی‌توجهی به دانش بومی، بی‌توجهی به مشارکت‌های مردمی و سرمایه اجتماعی، فقدان کشاورزی مکانیزه، عدم ارتقای بهره‌وری از منابع پایه‌ای تولید، ضعف در خدمات ترویج کشاورزی، فقدان تنوع‌بخشی در فعالیت‌های اقتصادی و غیر کشاورزی، ضعف در گردشگری روستایی و عدم گسترش بخش‌های نوین اقتصادی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی برنامه‌های توسعه روستایی است (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۶؛ فعلی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۹؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۶) که شاید بتوان ریشه همه این مشکلات را در نوع نگاه برنامه‌ریزی و فقدان یک دیدگاه استراتژیک بر پایه

بنابراین، هدف پژوهش حاضر، شناسایی راهبردهای توسعه روستایی بر مبنای برنامه‌ریزی استراتژیک و اولویت‌بندی این راهبردها است تا بتوان دیدگاه آینده‌نگری را با توجه به وضعیت موجود و فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌روی روستاها را مورد توجه قرار داد.

بر مبنای این هدف، مرور منابع پیشین نشان می‌دهد که مطالعات مختلفی به مطالعه و تدوین راهبردهای توسعه روستایی با توجه به شرایط اقلیمی، جغرافیایی و اقتصادی مناطق مورد مطالعه خود پرداختند؛ اما باید توجه داشت که شرایط هر منطقه با منطقه‌ای دیگر متفاوت است و نمی‌توان راهبردهای توسعه روستایی هر منطقه را به مناطق روستایی با شرایط متفاوت تعمیم داد؛ زیرا راهبردها براساس انطباق با استعداد و ظرفیت‌های هر منطقه تدوین می‌شوند (مسیبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۹). باین وجود، ماحصل مرور منابع انجام‌شده، شناسایی راهبردهایی از قبیل راهبرد اکوتوریسم روستایی و گردشگری (هاشمی و غفاری^۱، ۲۰۱۷: ۱۳۰؛ رضوانی و محمودی، ۱۳۹۵: ۲۳؛ کامیابی و رجایی‌ریزی، ۱۳۹۶: ۱۲۶؛ شریف‌شهیدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۱۱؛ نوری و زند^۲، ۲۰۱۳: ۲۶۲۴؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۴؛ قربانی و همکاران^۳، ۲۰۱۵: ۲۹۶؛ پورانجنار و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۵؛ غلامی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۶؛ حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۱؛ مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۹۶)، راهبرد توسعه کارآفرینی روستایی (رکن‌الدین/فتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۵؛ خرم‌بخت، ۱۳۹۶: ۷۹)، راهبرد مشارکت بخش‌های خصوصی و دولتی در جهت توسعه کشاورزی (خضری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۷) و توسعه تعاونی‌های تولید (عربی، ۱۳۷۷: ۲۱۰) راهبرد صنعتی‌شدن و توسعه کشاورزی با برنامه‌ریزی برای کاهش واسطه‌گری در جهت بازگرداندن سرمایه و ارزش افزوده به روستاها، توانمندسازی و آموزش کشاورزان، ارائه تسهیلات بانکی و ایجاد سندیکا

مسائل توسعه روستایی کارآیی چندانی ندارد و باید به دنبال جایگزین‌های مناسب برنامه‌ریزی بود (فال‌سلیمان و وحی‌پور، ۱۳۹۴: ۹۱). برنامه‌ریزی استراتژیک یا راهبردی، به عنوان یکی از پیشروترین شیوه‌ها در نظام‌های برنامه‌ریزی قرن حاضر و از مهم‌ترین ارکان مدیریت به‌شمار می‌آید؛ چراکه ارتباط بین زمان حال سیستم با آینده آن را ممکن می‌سازد (Hofer, 2006: 43). این نوع برنامه‌ریزی زمینه شناخت جامع‌تر و عمیق‌تر از سیستم مورد مطالعه را امکان‌پذیر کرده و در نتیجه کمک می‌کند سیستم عملکرد بهتری ارائه دهد (Kraus et al, 2006: 336).

برنامه‌ریزی راهبردی نمایان‌گر فرایند تصمیم‌گیری براساس منطق است. منطقی‌بودن به‌میزان استفاده از اطلاعات موجود در یک فرایند تصمیم‌گیری برای اتخاذ بهترین تصمیم اشاره دارد (خیمنز، ۲۰۱۲: ۵۸۳). مهم‌ترین ویژگی این نوع برنامه‌ریزی، دیدگاه آینده‌نگری آن با توجه به وضعیت موجود و فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌رو است؛ به طوری که از مناسب‌ترین رویکردهای برنامه‌ریزی برای دستیابی به اهداف و چشم‌اندازهای آینده‌نگر به‌شمار می‌آید (Terrados & Almonacid, 2007: 1276).

یکی دیگر از نقاط برجسته برنامه‌ریزی راهبردی برای توسعه روستاها، تحلیل سیستماتیک عوامل داخلی و خارجی محیط روستاست است که با تعریف نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مناطق روستایی می‌تواند به راهبردهای دسترسی پیدا کند که بر مبنای استفاده از فرصت‌ها، از بین بردن ضعف‌ها و مقابله با تهدید است (Yuksel & Dagdeviren, 2007: 3365) و این مشکل و نقطه ضعف برنامه‌ریزی از بالا به پایین که بدون توجه به تحلیل پتانسیل‌ها و نقاط ضعف موجود روستاهاست، برطرف می‌کند؛ زیرا از خصوصیات بارز برنامه‌ریزی راهبردی دوری از برنامه‌ریزی متمرکز، آمرانه و خطی است (اسمعیلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۲۵).

1-Hashemi and Ghaffary

2-Noori and Zand

3-Gorbani et al

پیشبرد اقتصاد روستایی» و از میان مقوله‌ها، موضوع «رفع فقر و محرومیت و تعدیل الگوی توزیع ثروت» بیشترین میزان توجه را در بین صاحب‌نظران توسعه روستایی کشور به خود اختصاص داده‌است. در همین راستا، نتایج بررسی ژیاو و همکاران^۲ (۲۰۱۷: ۲۶۶) درخصوص پویایی راهبردهای معیشت در مناطق روستایی نشان می‌دهد که راهبرد مناسبی برای از بین بردن فقر و بهبود معیشت گروه‌های کم‌درآمد است. همچنین نتایج بررسی دی‌روسا و همکاران^۳ (۲۰۱۹: ۲۹۱) نشان‌داد که ایجاد و به‌روزرسانی مهارت‌های کارآفرینی روستایی در نواحی روستایی می‌تواند راهبرد مؤثری در ایجاد اشتغال باشد.

اگر برنامه‌ریزی را فرایند سیستماتیک به‌منظور ساماندهی عقلایی رفتار انسان با پدیده‌ها توصیف کنیم، برنامه‌ریزی روستایی برخورد سیستماتیک در راستای بهبود کیفیت زندگی جامعه روستایی از طریق بالابردن توان افراد این جامعه در استفاده بهینه از منابع، فرصت‌ها و توزیع عادلانه آن است (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۱۳۳)؛ به‌بیانی‌دیگر شناخت جامعه روستایی، شناخت امکانات و منابع موجود در نواحی روستایی، شناسایی ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی جامعه روستایی و دخل‌وتصرف معقول و منطقی در آن‌ها، شناسایی هدف‌ها و نیازهای جامعه، شناسایی مزیت‌های نسبی در مناطق و نواحی مختلف روستایی و تعیین جهت حرکت جامعه روستایی در آینده از مهم‌ترین کارکردهای برنامه‌ریزی روستایی به شیوه راهبردی هستند (رضوانی، ۱۳۸۸: ۲۵۰).

در مطالعات و برنامه‌ریزی نواحی روستایی، شناسایی نیازمندی‌ها و اولویت‌بندی آن‌ها می‌تواند موفقیت برنامه‌ها را تضمین کند (اسدی‌محل‌چالی و پیربابایی، ۱۳۹۶: ۹۵) و برعکس تعیین الگوی توسعه بدون توجه

و شکل‌های کشاورزی (Ommani, 2011: 971) تقلید و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۹۵)، راهبرد توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) در مناطق روستایی (هد/یتی‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۲۰)، راهبرد توسعه معیشت‌پایدار روستایی (سجاسی‌قیداری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۷) و راهبرد متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی و توسعه اشتغال (محمودی، ۱۳۹۷: ۱۲۷؛ قاسمی و جوان، ۱۳۹۳: ۲۳۷؛ جمینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴۳) است.

تنوع‌بخشی به اقتصاد روستا، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه از مناطق روستایی، کاهش نابرابری‌های فضایی بین مناطق روستایی و شهری نیز از سیاست‌ها و راهبردهای اساسی دولت در توسعه روستایی است (محمودی، ۱۳۹۷: ۱۴۸). در راستای متنوع‌سازی درآمد و اقتصاد روستا، توجه به اصل گردشگری و فراهم کردن زیرساخت‌های آن، یکی از بهترین راهبردهای توسعه در مناطق روستایی شناخته شده‌است (اسدی‌محل‌چالی و پیربابایی، ۱۳۹۶: ۹۵).

مطالعه مسیبی و همکاران (۱۳۹۷: ۱۸۹) نیز نشان داد که راهبرد برنامه‌ریزی توسعه گردشگری و راهبرد مشارکت مردمی در اولویت راهبردهای توسعه در مناطق روستایی قرار دارند. ژانگ^۱ (۲۰۱۲) نیز معتقد است راهبرد توسعه گردشگری روستایی می‌تواند به‌طور کامل از منابع گردشگری در مناطق روستایی برای تنظیم و بهینه‌سازی ساختارهای صنعتی روستایی، گسترش زنجیره صنعتی کشاورزی، توسعه خدمات گردشگری روستایی، ترویج اشتغال غیرکشاورزی، افزایش درآمد کشاورزان و ایجاد یک پایگاه اقتصادی جدید استفاده و یک راهبرد کاملاً مؤثر باشد.

از طرفی دیگر، نتایج مطالعه نوری و احمدی شاپورآبادی (۱۳۹۲: ۱۱۲) نشان داد که در زمینه مسائل راهبردی توسعه روستایی از میان رویکردها «رویکرد مدیریتی- نهادی»، از میان راهبردها «راهبرد ظرفیت‌سازی برای

2-Jiao et al

3-DeRosa et al

1-Zhang

مواد و روش‌ها

باتوجه به اینکه هدف تحقیق شناسایی و اولویت‌بندی مهم‌ترین راهبردهای توسعه روستایی است. بر این اساس در این مرحله از تلفیق روش‌های کیفی-کمی استفاده شد. در این پژوهش تلفیق روش‌های مختلف مدنظر است که رایج‌ترین نوع تلفیق در تحقیق است و عبارت است از دو روش یا بیشتر برای بررسی یک پدیده واحد و مناسب مفاهیم پیچیده و چندبعدی است (ادیب‌حاج‌باقری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳). در این تحقیق برای پی‌بردن به نظرات کارشناسان و متخصصان درباره کمی‌ها و کاستی‌های توسعه روستایی از روش تحلیل سوات (SWOT) استفاده شده است که در دسته روش‌های کیفی قرار می‌گیرد. همچنین روش کمی، استفاده از روش تجزیه و تحلیل شبکه^۱ است. در تلفیق روش‌های کیفی و کمی در این پژوهش در ابتدا با استفاده از روش ماتریس سوات (روش کیفی) راهبردهای لازم برطبق نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها استخراج می‌شوند و پس از استخراج آن‌ها با استفاده از روش تحلیل شبکه اقدام به کمی کردن آن‌ها می‌شود و راهبردها اولویت‌بندی می‌شوند. مراحل انجام روش در شکل ۱ آمده است.

به شرایط و ساختار فرهنگی، اجتماعی و امکانات و ظرفیت‌ها از دلایل شکست الگوها و برنامه‌ریزی‌های راهبردهای توسعه روستایی است (زیاری، ۱۳۸۰: ۷۵). برنامه‌ریزی در راستای توسعه مناطق روستایی شهرستان اسدآباد نیز از این قاعده مستثنی نیستند و با توجه به اینکه شهرستان اسدآباد و مناطق روستایی آن به لحاظ توان‌های محیطی (منابع آبی قابل قبول، زمین زراعی و دشت حاصلخیز، باغداری، مراتع، معادن طبیعی و وجود سنگ‌های متنوع ساختمانی، جاذبه‌های گردشگری بالا و...) انسانی (نیروی انسانی جوان) موقعیت ارتباطی (قرارگرفتن در مسیر و نزدیکی به مرکز استان) دارای وضعیت مناسبی هستند که پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های زیادی برای توسعه دارد؛ ازطرفی دیگر، براساس آمار سرشماری سال ۱۳۹۵، شهرستان اسدآباد دارای ۱۰۰ هزار و ۹۰۱ نفر جمعیت است که از این میزان ۴۵ درصد در نواحی روستایی زندگی می‌کنند (مرکز آمار ایران سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵) که توجه و اهمیت این مناطق را چند برابر می‌کند. شهرستان اسدآباد ۹۹ روستای دارای سکنه و دو بخش مرکزی و پیرسلیمان و شش دهستان به نام‌های سیدجمال‌الدین، کلیایی، پیرسلیمان، جلگه، چهاردولی و دربند رود دارد؛ ازاین‌رو این تحقیق در پی پاسخگویی به این پرسش است که نقاط ضعف، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌های توسعه در نواحی روستایی شهرستان اسدآباد چیست و چه راهبردهایی برای توسعه نواحی روستایی این شهرستان وجود دارد؟ با توجه به موارد بالا، هدف کلی این مقاله شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی است.

شکل ۱: مراحل انجام و تلفیق روش کیفی و کمی در مطالعه حاضر

طراحی ساختمان مدل (W)، تعیین درجه اهمیت عوامل سوات با استفاده از جدول مقیاس عددی ساعتی (W1)، مشخص کردن ماتریس درونی عوامل سوات با توجه به دیگر عوامل (W2)، ارجحیت های درونی عوامل سوات (Wfactor)، محاسبه درجه اهمیت درونی زیرعوامل سوات محاسبه درجه اهمیت کلی زیر عوامل سوات، محاسبه درجه اهمیت استراتژی با توجه به زیر عوامل سوات (W4) و در پایان مشخص کردن ارجحیت کردن ارجحیت های کلی استراتژی های جایگزین با توجه به ارتباط درونی عوامل سوات تشکیل شده است (رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۶؛ یوکسل و دادویرن^۵، ۲۰۰۷: ۳۳۷۱). در همه مراحل مقایسات زوجی تعیین نرخ ناسازگاری نیز مهم است (ساعتی^۶، ۱۹۸۰: ۱۲۳). خاطرنشان می شود که برای به دست آوردن وزن نهایی که پاسخ همه افراد را دربرمی گیرد، از روش میانگین هندسی استفاده شده است. محاسبه وزن (اهمیت) معیارها و گزینه ها و نیز نرخ ناسازگاری ماتریس های مقایسه ای در صورتی که تعداد پرسش شوندگان بیش از یک نفر باشد، براساس میانگین هندسی پاسخ پرسش شوندگان صورت خواهد گرفت.

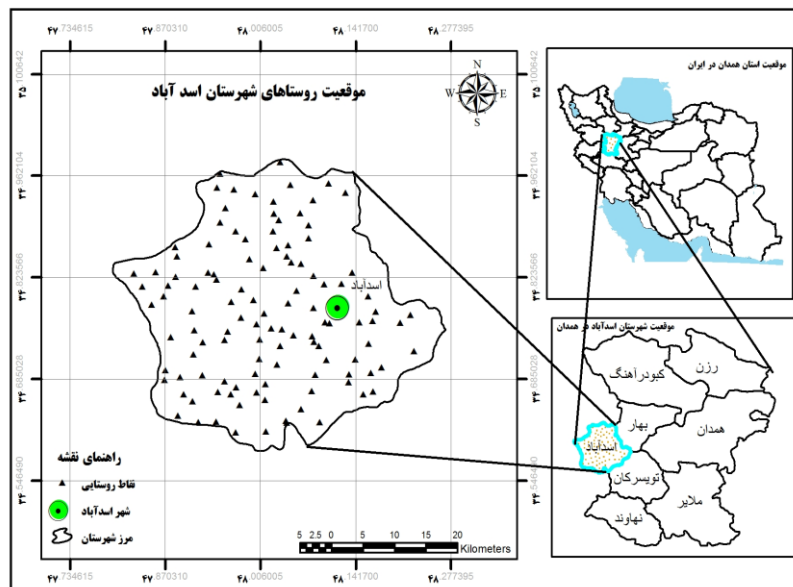
تشریح مراحل کار و تلفیق دو روش کیفی - کمی سوات سر واژه عبارات قوت ها، ضعف ها، فرصت ها^۳ و تهدیدها^۴ است. اگر منطق رویکرد سوات که همانا عبارت است از اینکه یک راهبرد اثربخش باید قوت ها و فرصت های سیستم را به حداکثر، ضعف ها و تهدیدها را به حداقل برساند، درست به کار گرفته شود. نتایج بسیار خوبی برای انتخاب و طراحی یک راهبرد اثربخش خواهد داشت (حاجی کریمی، ۱۳۸۲: ۱۷۵)؛ به عبارتی دیگر، یک روش که خلاصه وضعیت فعلی را برای کمک به طراحی یک برنامه برای آینده مشخص می کند (Hashemi and Ghaffary, 2017: 132). از مهم ترین ضعف های تحلیل سوات این است که شناسایی این که کدام عامل یا گروه تصمیمات استراتژیک را بیشتر تحت تأثیر قرار می دهد تا حدی دشوار است؛ اما تحلیل شبکه، مشکل یادشده را برطرف می کند و اهمیت و وزن هر عامل نیز به صورت کمی قابل محاسبه و رتبه بندی است و محققان زیادی از این روش استفاده کرده اند (حاجی کریمی، ۱۳۸۲: ۱۷۶؛ سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۰؛ صحت و پریزادی، ۱۳۸۸: ۱۰۸؛ زنده بصیری و غضنفری، ۱۳۸۹: ۱۳؛ Lee & Walsh, 2011: 205؛ Fabac & Zver, 2011: 205؛ Takano & Wickramasinghe, 2009: 6؛ 364). فرایند تجزیه و تحلیل شبکه از چند مرحله اساسی

- 1-Strengths
- 2-Weaknesses
- 3-Opportunities
- 4-Threats

جامعه آماری و قلمرو پژوهش

جامعه آماری بخش کیفی پژوهش را ۴۵ نفر از کارشناسان، متخصصان برخی از سازمان‌های دست‌اندرکار روستایی و برخی از دهیاران روستاهای مورد مطالعه تشکیل دادند که این افراد به صورت هدفمند در جهت شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه روستایی در نظر گرفته شدند که در این مرحله به پروتکل سوات پاسخ دادند و بعد از شناسایی و

تشکیل ماتریس سوات راهبردها با استفاده از ماتریس تدوین شدند و در مرحله بعدی تحقیق که مرحله کمی کردن یافته‌ها بود، پرسش‌نامه مبتنی بر تحلیل شبکه و ماتریس و راهبردها طراحی شد و ۸ نفر از خبرگان توسعه روستایی به صورت هدفمند برای پاسخ به پرسشنامه اولویت‌بندی راهبردهای توسعه انتخاب شدند. شکل ۲ قلمرو پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۲: قلمرو پژوهش

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸

یافته‌ها و بحث

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در پروتکل ابتدایی مربوط به شناسایی نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها این عوامل توسط

پاسخگویان و جامعه آماری مورد مطالعه ارائه شدند. در جدول ۱ این فهرست را مشاهده می‌کنید.

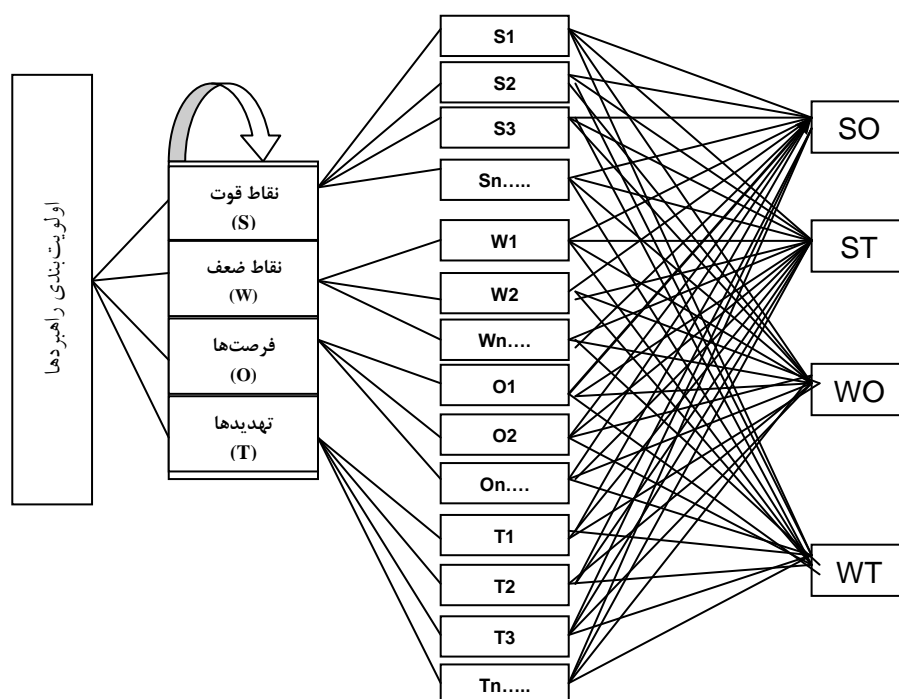
جدول ۱: ماتریس سوات

ماتریس SWOT		تجزیه و تحلیل درونی	
		نقاط ضعف (W)	نقاط قوت (S)
مزایا و تحلیل زیستی	فرصت‌ها (O)	۱. بافت فرسوده و ضعف خدمات و امکانات رفاهی، تفریحی و زیرساختی در مناطق روستایی (W₁) ۲. آبیاری سنتی و پایین بودن بازدهی روش‌های آبیاری در مزارع (W₂) ۳. نبود انبارهای ذخیره، سردخانه‌های محصولات کشاورزی و صنایع تبدیلی در مناطق (W₃) ۴. فقدان زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی (اینترنت) برای فروش محصولات و صنایع دستی (W₄) ۵. خرد بودن اراضی زراعی و باغی و پایین بودن سطح مکانیزاسیون کشاورزی (W₅)	۱. وجود جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و مذهبی و آثار باستانی در روستاهای منطقه (S₁) ۲. وجود اراضی مناسب و مستعد در جهت تولید محصولات باغی، زراعی، آبی‌پروری و دامی با موقعیت جغرافیایی خوب در روستاهای منطقه (S₂) ۳. وجود شبکه راه‌های مناسب ارتباطی با سایر شهرهای مجاور و نزدیکی به راه‌های اصلی در جهت بازاریابی محصولات (S₃) ۴. وجود منابع آبی سطحی و زیرزمینی مناسب در منطقه (S₄)
	راهبرد (WO)	۱. مرمت و نوسازی بافت روستا با سبک‌های معماری تاریخی و تجهیز زیرساخت‌های رفاهی و ارتباطی روستایی با حمایت دولت و بخش خصوصی جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی (W₁W₄O₂) ۲. حمایت و تشویق‌های مالی دولت از کارآفرینی و اشتغال‌زایی در حوزه کاربرد فناوری‌ها در بخش کشاورزی مانند تجهیزات نوین آبیاری، سرخانه‌ها و انبارهای هوشمند (W₂W₃W₅O₃O₄)	راهبرد (SO)
	تهدیدها (T)	۱. عدم بازگشت نیروی فعال (قشر جوان) تحصیل کرده به روستاها و روند مسن شدن کشاورزان (T₁) ۲. جذابیت بخش صنعتی و خدمات شهری در جذب نیروی کار کشاورزی (دستمزد بالاتر) (T₂) ۳. نوسانات زمانی و مکانی پارامترهای هواشناسی (نظیر بارش، دما، رطوبت) و تغییرات اقلیمی (T₃) ۴. روند افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی به ویژه تجهیزات نوین و کاهش قدرت خرید کشاورزان (T₄)	راهبرد (ST)
		۱. متنوع‌سازی درآمد روستاییان و جذب نیروهای جوان تحصیل کرده از طریق سرمایه‌گذاری بر بخش‌های دامداری، باغداری و صنعتی مانند صنعت اکوتوریسم، گردشگری و صنایع تبدیلی-تکمیلی کشاورزی (S₁S₂T₁T₂) ۲. حمایت مالی و اطلاعاتی دولت از کشاورزان در جهت خرید تجهیزات نوین توسعه روستایی و کشاورزی با ارائه تسهیلات اعتباری با بهره کم و بازپرداخت طولانی مدت (S₂S₄T₄)	

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

مطلوب (نیک‌نامی، ۱۳۸۸: ۴۲). در مرحله بعدی، درخت تصمیم‌گیری طراحی شد که در شکل ۲ آن را مشاهده می‌کنید.

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، راهبرد تنه‌اجمی، بازنگری، دفاعی و تنوع از دل عوامل مورد نظر استخراج شده‌اند. راهبرد یا استراتژی عبارت است از چگونگی رسیدن از وضع موجود به وضع

شکل ۳: طراحی درخت تصمیم‌گیری برای اولویت‌بندی راهبردهای توسعه

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸

و ماتریس نهایی مقایسه زوجی مورد استفاده قرار گرفته‌است. جدول ۲ این مقایسه را به همراه نرخ ناسازگاری نشان می‌دهد. لازم به ذکر است، رنگ قرمز نشان‌دهنده وزن بیشتر فرصت‌ها نسبت به نقاط ضعف است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، عامل نقاط قوت با وزن بالاتر نسبت به بقیه نقاط قرار دارد و ماتریس کلی W_1 به صورت ماتریس ۱ است.

در گام دوم، مقایسه زوجی بین عوامل سوات (نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها) انجام شده و وزن آن‌ها در جدول زیر مشخص شده‌است. همان‌طور که در مواد و روش‌ها گفته شد، ۸ نفر از کارشناسان حیطه توسعه روستایی و توسعه پایدار و آشنا به مناطق مورد مطالعه برای انجام این مقایسه‌ها انتخاب شدند. پاسخ‌های افراد مقایسه‌کننده با استفاده از نرم‌افزار EC محاسبه شده‌است و میانگین هندسی آن‌ها در محاسبه

جدول ۲: مقایسه زوجی بین عوامل سوات

مقایسه زوجی	S	W	O	T	وزن عوامل سوات
S	۱	۲/۳۵۱	۱/۱۵۴	۱/۹۸۹	۰/۳۶۱
W	-	۱	۱/۷۶۹	۱	۰/۱۶۶
O	-	-	۱	۱/۵۰۹	۰/۲۹۲
T	-	-	-	۱	۰/۱۸۱

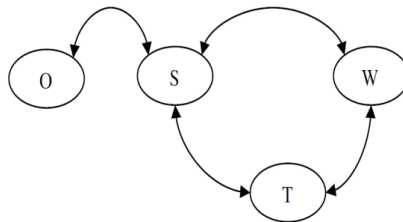
نرخ ناسازگاری = $0/100$ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

$$w_1 = \begin{bmatrix} S \\ W \\ O \\ T \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0.1361 \\ 0.1166 \\ 0.1292 \\ 0.1180 \end{bmatrix}$$

ماتریس ۱: ماتریس مربوط به w_1

ارتباط درونی عوامل سوات باید وزن آن‌ها را محاسبه کنیم. شکل ۴ وابستگی درونی میان عوامل سوات را نشان می‌دهد.

در تحلیل شبکه بین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها رابطه وجود دارد و به‌همین دلیل گام سوم، مشخص کردن ماتریس وابستگی درونی عوامل سوات است که در این مرحله با مشخص کردن نحوه

شکل ۴: وابستگی میان عوامل سوات

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸

مقایسه‌های زوجی براساس وابستگی میان عوامل سوات آمده‌است.

با توجه به وابستگی‌هایی که در شکل ۳ آمده‌است می‌توان ماتریس‌های زوجی را تشکیل داد. در جدول‌های ۳ تا ۵ میانگین وزن هندسی ماتریس

جدول ۳: مقایسه زوجی بین عوامل سوات با توجه به نقاط قوت

وزن عوامل سوات	W	O	T	مقایسه زوجی
W	۱	۲/۱۳۵	۱/۱۸۹	۰/۲۵۳
O	-	۱	۲/۴۱۳	۰/۵۳۱
T	-	-	۱	۰/۲۱۶

CR=۰/۰۰

جدول ۴: مقایسه زوجی بین عوامل سوات با توجه به نقاط ضعف

وزن عوامل سوات	S	T	مقایسه زوجی
S	۱	۱/۸۳۰	۰/۶۴۷
T	-	۱	۰/۳۵۳

CR=۰/۰۰

جدول ۵: مقایسه زوجی بین عوامل سوات با توجه به نقاط تهدیدها

وزن عوامل سوات	S	W	مقایسه زوجی
S	۱	۱/۷۴۸	۰/۶۳۶
W	-	۱	۰/۳۶۴

CR=۰/۰۰

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

ماتریس W2 را در ماتریس W1 ضرب کرده و ماتریس Wfactor به دست می‌آید (ماتریس ۲).

در این مرحله W2 به دست می‌آید که این ماتریس به صورت زیر است. گام چهارم، مشخص کردن ارجحیت درونی عوامل سوات است که در این مرحله

$$W_{\text{factors}} = W_2 \times W_1 = \begin{bmatrix} 1/1000 & 0/647 & 1/1000 & 0/636 \\ 0/253 & 1/1000 & 0/1000 & 0/364 \\ 0/531 & 0/1000 & 1/1000 & 0/1000 \\ 0/216 & 0/353 & 0/1000 & 1/1000 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 0/438 \\ 0/162 \\ 0/242 \\ 0/158 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0/438 \\ 0/162 \\ 0/242 \\ 0/158 \end{bmatrix}$$

ماتریس ۲: ماتریس مربوط به ضرب ماتریس W1 و W2

محاسبه درجه اهمیت کلی زیرعوامل سوات می‌رسد که زیرعوامل کلی از طریق ضرب زیرعوامل یا همان Wfactor در wsub-factor به دست می‌آید که ارجحیت کلی wsub-factor global نیز در این مرحله محاسبه می‌شود که در ستون آخر آمده است. نتیجه محاسبات در جدول ۶ آمده است.

در گام پنجم، درجه اهمیت درونی زیر عوامل یعنی عامل‌های نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها با استفاده از مقایسه‌های زوجی به دست می‌آید که در جدول ۶ در قسمت ارجحیت زیرعوامل آمده است و حاصل مقایسه زوجی هر یک از عامل‌ها با خودشان بوده است. برای خلاصه‌تر شدن کار تنها وزن زیرعوامل در جدول آورده شده است. پس از این مرحله نوبت به

جدول ۶: ارجحیت کلی زیرعوامل سوات

عوامل سوات	ارجحیت عامل	ماتریس زیرعامل	نرخ‌سازگاری کلی	ارجحیت زیرعامل	ارجحیت کلی
نقاط قوت (S)	0/438	S1	0/004	0/161	0/071
		S2		0/330	0/144
		S3		0/144	0/063
		S4		0/365	0/159
نقاط ضعف (W)	0/162	W1	0/02	0/141	0/023
		W2		0/216	0/035
		W3		0/163	0/026
		W4		0/182	0/029
		W5		0/298	0/048
فرصت‌ها (O)	0/242	O1	0/01	0/234	0/057
		O2		0/202	0/049
		O3		0/307	0/074
		O4		0/257	0/062
تهدیدها (T)	0/158	T1	0/02	0/352	0/055
		T2		0/238	0/037
		T3		0/183	0/029
		T4		0/227	0/035

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

را در ماتریس ارجحیت کلی (Wsub-factor) ضرب می‌کنیم تا وزن نهایی استراتژی‌ها به دست می‌آید (ماتریس ۴).

در گام بعدی محاسبه میانگین هندسی وزن‌های راهبردها با توجه به زیرعوامل سوات به دست می‌آید که در ماتریس ۳ آمده است. در گام بعدی ما ماتریس W4

	s1	s2	s3	s4	w1	w2	w3	w4	w5	o1	o2	o3	o4	t1	t2	t3	t4
so1	۰.۱۵۹	۰.۰۸۳	۰.۱۴	۰.۱	۰.۱۹	۰.۰۹۴	۰.۰۷	۰.۰۹۳	۰.۰۵	۰.۱۱	۰.۲۶	۰.۰۶۲	۰.۱۵	۰.۱۲۸	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۱۰۱
so2	۰.۱۰۶	۰.۱۷۹	۰.۱۸	۰.۲	۰.۰۹	۰.۱۳۹	۰.۱۵	۰.۱۴۶	۰.۱۴	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۹۴	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۰۷۸
st1	۰.۲۶۳	۰.۱۸۴	۰.۱۹	۰.۱۶	۰.۱۹	۰.۱۳۲	۰.۲	۰.۱۵۵	۰.۱۸	۰.۲۱	۰.۲	۰.۱۲۷	۰.۲۴	۰.۳۰۴	۰.۲۳	۰.۱۲	۰.۱۵۷
st2	۰.۰۹۴	۰.۱۳۶	۰.۸۱	۰.۱۴	۰.۰۸	۰.۱۶۸	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۷۳	۰.۱۸۷	۰.۰۷	۰.۰۷۱	۰.۰۸	۰.۲	۰.۱۷۶
wo1	۰.۱۶۶	۰.۰۸۷	۰.۰۹	۰.۱	۰.۲۳	۰.۰۷۷	۰.۶۹	۰.۱۱۹	۰.۰۷	۰.۱۳	۰.۱۹	۰.۰۶۴	۰.۱۱	۰.۱۳۷	۰.۱۲	۰.۰۵	۰.۱۰۵
wo2	۰.۰۹۹	۰.۱۶۲	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۹۵	۰.۲۲	۰.۲۱۵	۰.۱۴	۰.۲۱	۰.۱۲	۰.۱۹۲	۰.۲۳	۰.۱۵۱	۰.۲	۰.۱۸	۰.۱۴۷
wt1	۰.۱۱۵	۰.۱۶۹	۰.۱۸	۰.۱۴	۰.۱	۰.۱۹۴	۰.۱۸	۰.۱۶۲	۰.۲۸	۰.۱۲	۰.۰۸	۰.۱۷۵	۰.۱۱	۰.۱۲۸	۰.۱۲	۰.۲۳	۰.۲۳۷
نرخ ناسازگاری	۰	۰.۰۱	۰	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱

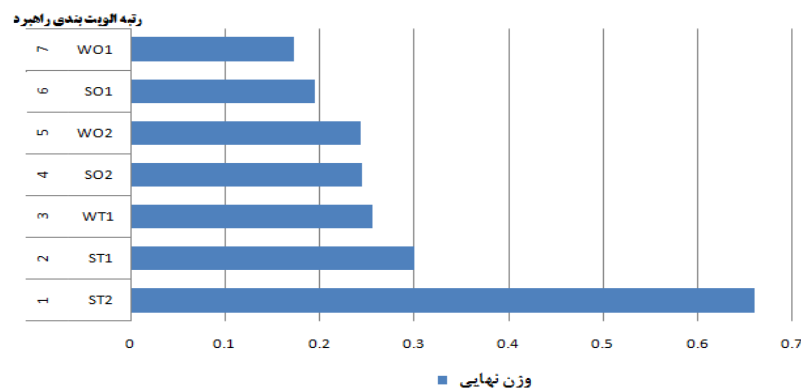
ماتریس ۳: ماتریس کلی مربوط به وزن استراتژی‌ها با توجه به زیرعوامل (w4)

$$\begin{matrix} \text{so1} \\ \text{so2} \\ \text{st1} \\ \text{st2} \\ \text{wo1} \\ \text{wo2} \\ \text{wt1} \end{matrix} \text{ w alternatives} = \begin{matrix} ۰.۱۹۴۹ \\ ۰.۲۴۴۲ \\ ۰.۲۹۹۹ \\ ۰.۶۵۹۷ \\ ۰.۱۷۲۹ \\ ۰.۲۴۳۲ \\ ۰.۲۵۶ \end{matrix} = W4 \times w \text{ sub-factor} =$$

ماتریس ۴: محاسبه نهایی و ضرب ماتریس w4 در ماتریس ارجحیت کلی

اولویت سوم را از دیدگاه متخصصان به خود اختصاص دادند. جدول ۷ و شکل ۵ اولویت‌بندی نهایی راهبردهای توسعه روستایی نشان می‌دهد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، راهبرد تنوع ۲ با وزن نهایی ۰/۶۶ اولویت اول، راهبرد تنوع ۱ با وزن نهایی ۰/۳ اولویت دوم، راهبرد دفاعی ۱ با وزن نهایی ۰/۲۵۶

شکل ۵: اولویت‌بندی و وزن نهایی راهبردها

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸

گرفت که با توجه به شرایط منطقه مورد مطالعه نیز این راهبرد می‌تواند با تنوع درآمدی روستاییان همراه باشد. روستاهای منطقه هم از نظر گردشگری و هم از لحاظ دامداری، باغداری و صنایع تبدیلی می‌توانند این تنوع را ایجاد کنند که در این راهبرد سازمان جهاد کشاورزی به همراه بنیاد مسکن، دفتر امور روستایی و سایر دست‌اندرکاران امور روستا توانسته‌اند تا حدودی این خلاء رو جبران کنند؛ اما با توجه به اولویت این راهبرد می‌توان گفت هنوز در ابتدای راه قرار دارند و با ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های منطقه می‌توانند این راهبرد را در صدر امور خود قرار دهند. متنوع‌سازی درآمد روستاییان در مطالعات بسیاری از جمله محمودی (۱۳۹۷)؛ قاسمی و جوان (۱۳۹۳)؛ جمینی و همکاران (۱۳۹۳) مدنظر بوده‌است که با مطالعه حاضر هم‌خوان و مطابق است.

از دیدگاه متخصصان، رتبه بعدی راهبرد مناطق روستایی مورد مطالعه به راهبرد تدافعی تشکیل اتحادیه یا تعاونی کشاورزان (شبکه کشاورزان) برای افزایش بهره‌وری تولیدات (کشاورزی و آبیاری) و افزایش قدرت چانه‌زنی و فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی تعلق گرفت که باز هم می‌توان این نکته را ذکر کرد که اگر روستاییان باور داشته باشند مشارکت در یک کار گروهی و تعاونی باعث بهبود وضعیت اجتماعی-اقتصادی آن‌ها می‌شود، این باور می‌تواند در ایجاد نگرش مثبت نسبت به مشارکت در کار گروهی مؤثر باشد که ارگان‌های ذی‌ربط باید این راهبرد را مدنظر قرار دهند و تشکل‌های جدید تعاونی در بخش‌های مختلف روستایی، کشاورزی، دامداری و سایر موارد مشابه ایجاد کنند. این یافته با نتایج مطالعه عربی (۱۳۷۷) در تشکیل تعاونی‌ها مطابقت دارد. راهبرد تهاجمی مهم که رتبه ۴ را از دیدگاه مختصان کسب کرد، راهبرد توسعه کشاورزی تجاری و صنعتی همراه با بهره‌وری از طریق توسعه

با توجه به اولویت‌بندی نهایی می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که راهبردهای تنوع در رتبه‌های بالاتری قرار گرفتند و این نشان می‌دهد که نواحی روستایی مورد مطالعه دارای نقاط قوت بسیار زیادی هستند که می‌توانند تهدیدهای موجود را از بین ببرند یا کاهش دهند. حمایت مالی، ارتباطی و اطلاعاتی دولت از کشاورزان در جهت خرید تجهیزات نوین کشاورزی با ارائه تسهیلات اعتباری کم‌بهره، راهبردی مهم در نواحی روستایی منطقه است. با توجه به اینکه منطقه مورد مطالعه دارای زمین‌های حاصلخیز در جهت کشاورزی است. می‌توان ادعا کرد که راهبرد مهمی در جهت توسعه کشاورزی و روستایی منطقه مورد مطالعه است. همچنین از لحاظ جغرافیایی و با توجه به بارندگی‌های خوب و مناسب در منطقه می‌توان با کمک‌های مالی و اعتباری، توسعه کشاورزی و روستایی را تسریع کرد که با نتایج مطالعه عمانی (۲۰۱۱) و تقیلو و همکاران (۱۳۹۷) و خضری و همکاران (۱۳۹۴) مطابق و هم‌خوان است که مشارکت و کمک بخش‌های خصوصی و دولتی در جهت تحقق توسعه پایدار کشاورزی را الگوی مناسبی در این جهت معرفی می‌کنند و ارائه تسهیلات بانکی را یکی از شرایط توسعه کشاورزی ذکر می‌کنند. همچنین با نتایج مطالعه اسدی محل‌چالی و پیربابایی (۱۳۹۶) مطابقت دارد که مهم‌ترین راهبرد در مناطق روستایی را توسعه کشاورزی می‌دانند. این راهبرد و البته اکثر راهبردهای مهم مطالعه حاضر توسعه بخش کشاورزی را مدنظر دارند و این نشان از اهمیت این بخش در توسعه روستایی منطقه مورد مطالعه دارد.

از دیدگاه پاسخگویان اولویت دوم به راهبرد متنوع‌سازی درآمد روستاییان و جذب نیروهای جوان تحصیل‌کرده از طریق سرمایه‌گذاری بر بخش‌های دامداری، باغداری و صنعتی مانند صنعت اکوتوریسم، گردشگری و صنایع تبدیلی-تکمیلی کشاورزی تعلق

تبدیل کردن منطقه به قطب اکوتوریسم و گردشگری روستایی با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و حمایت بخش دولتی، راهبرد تهاجمی مهم بعدی است که اولویت ششم را از دیدگاه متخصصان کسب کرده‌است. در مطالعات بسیاری این راهبرد مطرح شده‌است که در اکثر مناطق و روستاهای مورد مطالعه این شرایط حکم‌فرماست و از پتانسیل گردشگری فوق‌العاده‌ای برخوردار هستند. یکی از نقاط دیدنی و طبیعی در شهرستان اسدآباد، روستای زیبا و گردشگری ملهم‌دره است. از زیبایی‌های طبیعی در این روستا، وجود رودخانه‌ای است دیدنی با چشم‌اندازی زیبا که از چهل چشمه سرچشمه می‌گیرد که فضای پیرامون آن برای گردش و تفریح، مناسب خواهد بود. تالاب امامزاده پیرسلیمان از دیگر مناطق بکر روستاها است که در نزدیکی این تالاب چشمه‌های آب معدنی شیرین نیز مشاهده می‌شود. در اکثر مناطق روستایی جاذبه‌های گردشگری فراوانی وجود دارد که قابلیت بالایی برای توسعه اکوتوریسم، گردشگری و طبیعت‌گردی دارند که این یافته با نتایج مطالعات محققان زیادی (هاشمی و غفاری، ۲۰۱۷: ۱۳۰؛ رضوانی و محمودی، ۱۳۹۵: ۱۱؛ کامیابی و رجایی‌ریزی، ۱۳۹۶: ۱۰۷؛ شریف‌شهیدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۹۹؛ نوری و زند، ۲۰۱۳: ۲۶۲۵؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۱؛ قربانی و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۹۰؛ پورانجنار و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۷؛ غلامی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳؛ حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۱؛ مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۷۵) مطابقت دارد.

در نهایت راهبرد بازنگری مرمت و نوسازی بافت روستا با سبک‌های معماری تاریخی و تجهیز زیرساخت‌های رفاهی و ارتباطی روستایی در اولویت آخر راهبردهای مورد مطالعه قرار گرفت که این راهبرد نیز در راستای گردشگری و توسعه آن بسیار مهم است. توسعه زیرساخت‌ها در روستاهای گردشگری یکی از راه‌های جذب بیشتر گردشگر به‌شمار می‌رود که خوش‌بختانه

مکانیزسیون و بهره‌گیری از شبکه ارتباطی مناسب با سایر نقاط روستایی و شهری در جهت بازاریابی محصولات و تولیدات کشاورزی و دامی است. منطقه مورد مطالعه ظرفیت بالایی در بخش تولیدات کشاورزی و دامی دارد و در مسیر ارتباطی و نزدیک شهر همدان و همچنین استان کرمانشاه قرار دارد؛ از این رو توجه به این راهبرد نیز بسیار مهم و ضروری به نظر می‌رسد که با نتایج بررسی عمانی (۲۰۱۱) و تقیلو و همکاران (۱۳۹۷) نیز هم‌خوان و مطابق است که صنعتی‌شدن و توسعه کشاورزی با برنامه‌ریزی برای کاهش واسطه‌گری در جهت بازگرداندن سرمایه و ارزش افزوده به روستاها را مدنظر دارند و راه‌های ارتباطی مناسب بین دو استان مهم غرب کشور در جهت بازاریابی و کاهش واسطه‌گری می‌تواند این راهبرد را مهم و پراهمیت جلوه دهد.

راهبرد بازنگری مهم بعدی، حمایت از کارآفرینی و اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی و همچنین بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی (فاوا) است که با نتایج بررسی رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۹) و خرم‌بخت (۱۳۹۶) در بخش کارآفرینی و اشتغال‌زایی هم‌خوانی دارد. در همین راستا یکی از اولویت‌های اساسی در فرایند برنامه‌ریزی توسعه روستایی کشور، توجه به فاوا است. توجه به مقوله توسعه فن‌آوری اطلاعات روستایی را می‌توان در سند راهبردی توسعه فاوا ملی (از سوی وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات تدوین شده‌است)، طرح تکفا (در شورای عالی اطلاع‌رسانی تدوین شده‌است)، چشم‌انداز بیست‌ساله کشور و برنامه چهارم توسعه مشاهده کرد که در همگی این برنامه‌ها، توجه به رشد جوامع روستایی و نیز تجهیز روستاها به امکانات فاوا مطرح شده‌اند که در این راهبرد نیز مدنظر متخصصان قرار گرفته‌است که با نتایج بررسی هدایتی‌نیا (۱۳۹۱) هم‌خوانی دارد.

با ایجاد طرح‌های هادی روستایی در اکثر روستاها و همچنین معرفی روستاهای هدف گردشگری، با همکاری بنیاد مسکن، میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان همدان با معماری ویژه‌ای مرمت و بازسازی شده‌اند تا در بسته‌های سفری گردشگران و طبیعت دوستان قرار گیرند.

جدول ۷: اولویت‌بندی نهایی راهبردهای توسعه روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسدآباد

اولویت	نماد	راهبرد	وزن نهایی
۱	ST2	حمایت مالی و اطلاعاتی دولت از کشاورزان برای خرید تجهیزات نوین در جهت توسعه روستایی و کشاورزی با ارائه تسهیلات اعتباری با بهره کم و بازپرداخت طولانی‌مدت	۰/۶۵۹۷
۲	ST1	متنوع‌سازی درآمد روستاییان و جذب نیروهای جوان تحصیل کرده از طریق سرمایه‌گذاری بر بخش‌های دامداری، باغداری و صنعتی مانند صنعت اکوتوریسم، گردشگری و صنایع تبدیلی-تکمیلی کشاورزی	۰/۲۹۹۹
۳	WT1	تشکیل اتحادیه یا تعاونی کشاورزان (شبکه کشاورزان) برای افزایش بهره‌وری تولیدات (کشاورزی و آبیاری) و افزایش قدرت چانه‌زنی و فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی	۰/۲۵۶
۴	SO2	توسعه کشاورزی تجاری و صنعتی همراه با بهره‌وری از طریق توسعه مکانیزسیون و بهره‌گیری از شبکه ارتباطی مناسب با سایر نقاط روستایی و شهری در جهت بازاریابی محصولات و تولیدات کشاورزی و دامی	۰/۲۴۴۲
۵	WO2	حمایت و تشویق‌های مالی دولت از کارآفرینی و اشتغال‌زایی در حوزه کاربرد فناوری‌ها در بخش کشاورزی مانند تجهیزات نوین آبیاری، سرخانه‌ها و انبارهای هوشمند	۰/۲۴۳۲
۶	SO1	تبدیل کردن منطقه به قطب اکوتوریسم و گردشگری روستایی با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و حمایت بخش دولتی	۰/۱۹۴۹
۷	WO1	مرمت و نوسازی بافت روستا با سبک‌های معماری تاریخی و تجهیز زیرساخت‌های رفاهی و ارتباطی روستایی با حمایت دولت و بخش خصوصی در جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی	۰/۱۷۲۹

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸

نتیجه

برنامه‌ریزی توسعه فراهم آید. بررسی و شناخت وضعیت موجود توسعه در مناطق روستایی نیازمند شناسایی امکانات، قوت‌ها، پتانسیل‌ها، ضعف‌ها و تهدیدها است که می‌تواند بهترین رویکرد و راهبرد را در توسعه مناطق روستایی به ارمغان آورد؛ از این رو این تحقیق در پی پاسخگویی به این پرسش بود که نقاط ضعف، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌های توسعه در نواحی روستایی شهرستان اسدآباد چیست و چه راهبردهایی برای توسعه نواحی روستایی این شهرستان وجود دارد؟ نتایج پژوهش نشان داد که مهم‌ترین نقاط قوت عبارت‌اند از: «وجود جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و مذهبی و آثار باستانی در روستاهای منطقه (S₁)»، «وجود اراضی مناسب و مستعد در جهت تولید محصولات باغی، زراعی، آبی‌پروری و دامی با موقعیت

در مطالعات و برنامه‌ریزی نواحی روستایی، شناسایی نیازمندی‌ها و اولویت‌بندی آن‌ها می‌تواند موفقیت برنامه‌ها را تضمین کند. از آنجایی که در اغلب برنامه‌های توسعه روستایی، به تنوع در فعالیت‌های اقتصادی کمتر توجه شده‌است و با توجه به اینکه هر ناحیه روستایی از توان متفاوتی برای توسعه برخوردار است، توجه به تمامی توانمندی‌های بالقوه روستاها می‌تواند تا حد زیادی روستاها را از مشکلات متعددی که گریبان‌گیر آن هستند، رهایی بخشد. برنامه‌ریزی توسعه روستایی نیازمند فرایند ارزیابی و بازنگری در حوزه اندیشه انتقادی توسعه روستایی است تا امکان شکل‌گیری بهترین راهکارهای مداخله در نواحی روستایی، برای کارآمدی نتایج حاصل از روند

انجام شد که نتایج نشان داد که از دیدگاه متخصصان توسعه روستایی راهبرد دوم تنوع (ST₂) یعنی «حمایت مالی و اطلاعاتی دولت از کشاورزان برای خرید تجهیزات نوین درجهت توسعه روستایی و کشاورزی با ارائه تسهیلات اعتباری با بهره کم و بازپرداخت طولانی مدت» در اولویت اول قرار دارد. مشارکت و کمک بخش‌های خصوصی و دولتی درجهت تحقق توسعه پایدار کشاورزی، یک راهبرد مناسب و ارائه تسهیلات بانکی، یکی از شرایط توسعه کشاورزی است. اولویت دوم، شامل «متنوع‌سازی درآمد روستاییان و جذب نیروهای جوان تحصیل کرده از طریق سرمایه‌گذاری بر بخش‌های دامداری، باغداری و صنعتی مانند صنعت اکوتوریسم، گردشگری و صنایع تبدیلی- تکمیلی کشاورزی» بود. در این مطالعات نیز بر راهبرد متنوع‌سازی درآمد روستاییان با محوریت بخش گردشگری تأکید شده است. «تشکیل اتحادیه یا تعاونی کشاورزان (شبکه کشاورزان) برای افزایش بهره‌وری تولیدات (کشاورزی و آبیاری) و افزایش قدرت چانه‌زنی و فروش محصولات کشاورزی و صنایع دستی»، سومین راهبرد مناسب توسعه روستایی در شهرستان اسدآباد شناخته شد. چهارمین راهبرد توسعه روستایی شامل «توسعه کشاورزی تجاری و صنعتی همراه با بهره‌وری از طریق توسعه مکانیزاسیون و بهره‌گیری از شبکه ارتباطی مناسب با سایر نقاط روستایی و شهری درجهت بازاریابی محصولات و تولیدات کشاورزی و دامی» بود که در زمره راهبردهای تهاجمی قرار دارد. در ادامه، «حمایت و تشویق‌های مالی دولت از کارآفرینی و اشتغال‌زایی در حوزه کاربرد فناوری‌ها در بخش کشاورزی مانند تجهیزات نوین آبیاری، سرخانه‌ها و انبارهای هوشمند»، پنجمین راهبرد مناسب توسعه روستایی شهرستان اسدآباد شناخته شد که در زمره راهبردهای بازنگری قرار دارد.

جغرافیایی خوب در روستاهای منطقه (S₂)، «وجود شبکه‌راه‌های مناسب ارتباطی با سایر شهرهای مجاور و نزدیکی به راه‌های اصلی درجهت بازاریابی محصولات (S₃)» و «وجود منابع آبی سطحی و زیرزمینی مناسب در منطقه (S₄)». همچنین «بافت فرسوده و ضعف خدمات و امکانات رفاهی، تفریحی و زیرساختی در مناطق روستایی (W₁)»، «آبیاری سنتی و پایین‌بودن بازدهی روش‌های آبیاری در مزارع (W₂)»، «نبود انبارهای ذخیره، سردخانه‌های محصولات کشاورزی و صنایع تبدیلی در مناطق (W₃)»، «فقدان زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی (اینترنت) برای فروش محصولات و صنایع دستی (W₄)» و «خردبودن اراضی زراعی و باغی و پایین‌بودن سطح مکانیزاسیون کشاورزی (W₅)» از نقاط ضعفی بودند که توسط متخصصان به آن‌ها اشاره مورد مطالعه نیز شامل «عدم بازگشت نیروی فعال (قشر جوان) تحصیل کرده به روستاها و روند مسن شدن کشاورزان (T₁)»، «جذابیت بخش صنعتی و خدمات شهری در جذب نیروی کار کشاورزی (دستمزد بالاتر) (T₂)»، «نوسانات زمانی و مکانی پارامترهای هواشناسی (نظیر بارش، دما، رطوبت) و تغییرات اقلیمی (T₃)» و «روند افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی به‌ویژه تجهیزات نوین و کاهش قدرت خرید کشاورزان (T₄)» بودند. همچنین «پرداخت اعتبارات بلاعوض توسط دولت درجهت ایجاد اشتغال در سطح روستا (O₁)»، «سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت اکوتوریسم در شهرستان اسدآباد (O₂)»، «ارائه تسهیلات کم‌بهره توسط جهاد کشاورزی درجهت مکانیزاسیون بخش کشاورزی (O₃)» و «روند کاهش مشاغل دولتی و تأکید بر کارآفرینی و خوداشتغالی با حمایت دولت در منطقه (O₄)» فرصت‌های توسعه روستایی منطقه بودند که توسط کارشناسان شناسایی شدند. درنهایت راهبردهای نهایی موردنظر تدوین شدند و سپس اولویت‌بندی آن‌ها

ششمین راهبرد، «تبدیل کردن منطقه به قطب اکوتوریسم و گردشگری روستایی با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و حمایت بخش دولتی» بود. «مرمت و نوسازی بافت روستا با سبک‌های معماری تاریخی و تجهیز زیرساخت‌های رفاهی و ارتباطی روستایی با حمایت دولت و بخش خصوصی در جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی» نیز هفتمین و آخرین راهبرد شناسایی‌شده توسعه روستایی در این مطالعه بود.

پیشنهادها

با توجه به اینکه راهبردهای تنوع در اولویت اول و دوم قرار گرفتند، پیشنهاد می‌شود نهادها و ارگان‌های دولتی حمایت‌ها و پشتیبانی مالی از مناطق روستایی را نادیده نگیرند و حمایت‌های مالی بلاعوض یا وام‌های با سود کم و بازپرداخت طولانی‌مدت به روستاییان منطقه در قالب طرح‌های کشاورزی، باغداری، گردشگری و غیره را در دستور کار خود قرار دهند. هرچند که در چند سال اخیر وام‌های مختص به طرح‌های دامپروری و کشاورزی در جهت تنوع درآمدی روستاییان در اختیار آنان قرار گرفته‌است؛ اما بسیاری از آنان از طریقه بازپرداخت و ضمانت‌هایی که برای دریافت این وام‌ها ارائه می‌کنند، ناخشنود هستند که مسئولان دست‌اندرکار باید به این نکته توجه داشته باشند. اصولاً در راهبرد تنوع کاستن از تهدیدها با استفاده از نقاط قوت مدنظر است که امید است تهدیدهای مدنظر که در متن مقاله ذکر شد، با این پیشنهاد کاهش پیدا کنند.

با توجه به راهبرد تدافعی که در اولویت سوم قرار گرفت، پیشنهاد می‌شود شکل‌های جدیدی در سطح دهستان‌ها شکل گیرد که افراد خبره و ریش‌سفید آن دهستان در آن عضو شوند و از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های این شکل‌ها در جهت پیشبرد اهداف توسعه روستایی

استفاده شود. این شکل‌ها با نام اتاق فکر دهستان می‌توانند نامگذاری شوند که راهی نو به سمت توسعه روستایی است. به‌منظور توسعه کشاورزی تجاری با توجه ظرفیت‌های کشاورزی منطقه (خاک حاصلخیز و بارندگی کافی) پیشنهاد می‌شود، پهنه‌بندی مناسبی در الگوهای کشت‌های منطقه صورت گیرد که متناسب با بازار و نیاز شهرها و استان‌های همجوار باشد. از طرفی زیرساخت‌های لازم در جهت تجاری‌سازی اولیه کشاورزی از جمله اجرای‌های طرح‌های خاک‌ورزی حفاظتی در جهت بهبود و تقویت خاک، تجهیز اراضی زراعی با سیستم‌های آبیاری نوین، بهبود ضریب مکانیزاسیون و راه‌اندازی صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و دامداری با توجه به ظرفیت مناطق روستایی باید انجام گیرد؛ هرچند در این زمینه‌ها تلاش‌های زیادی از سوی ارگان‌هایی مانند جهاد کشاورزی صورت گرفته‌است که یکی از بارزترین آن ایجاد شهرک‌های گلخانه‌ای است که هم باعث افزایش تولیدات شده و هم باعث اشتغال‌زایی شده‌است؛ ولی شاید ناکافی بودن آن‌ها باعث شده‌است که یکی از راهبردهای توسعه روستایی تجاری و صنعتی‌شدن کشاورزی، دامداری و باغداری در منطقه باشد.

پیشنهاد می‌شود از ظرفیت فناوری اطلاعاتی و ارتباطی (فاوا) در حیطه‌های بازاریابی و در مجموع توسعه منطقه کمک گرفته‌شود.

در نهایت ظرفیت و پتانسیل گردشگری و اکوتوریسم منطقه بسیار بالاست. توجه جدی به توسعه امکانات رفاهی و اقامتی گردشگران می‌تواند در زمینه بهبود گردشگری مناطق روستایی مؤثر واقع شود. راه دیگری که با توجه به این ظرفیت عظیم می‌تواند مفید باشد، ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در نواحی روستایی و همچنین تشکیل مدارس طبیعت باشد که به نوبه خود باعث ایجاد توسعه به معنای واقعی پایدار خواهد شد.

منابع

- تقیلو، علی‌اکبر؛ احمد آفتاب؛ علی مجنون‌توتاخانه (۱۳۹۷). تحلیل الزامات تحقق راهبردهای توسعه روستایی ایران با تأکید بر راهبرد صنعتی‌شدن کشاورزی، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. دوره ۱۳، شماره ۳، صفحات ۶۱۲-۵۹۵.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_545175.html
- جمعه‌پور، محمود (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها، انتشارات سمت. تهران. صفحه ۲۶۴.
<https://samta.samt.ac.ir/content/9762/>
- جمینی، داود؛ احمد تقدیسی؛ علیرضا جمشیدی (۱۳۹۳). شناسایی راهبردهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: دهستان بدر، شهرستان روانسر)، راهبردهای توسعه روستایی. دوره ۱، شماره ۴، صفحات ۱۴۹-۱۳۳.
http://rdsj.torbath.ac.ir/article_9689_85936d80c6a66edb713099520711e52d.pdf
- جوان، جعفر؛ مریم قاسمی (۱۳۹۳). تبیین رابطه تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی و توسعه پایدار روستایی، پژوهش‌های روستایی. دوره ۵، شماره ۲، صفحات ۲۶۲-۲۳۷.
<http://ensani.ir/fa/article/download/346578>
- حاجی‌نژاد، علی؛ ابودر پایدار؛ فاطمه باقری؛ ناصر عیدی (۱۳۹۴). تدوین برنامه راهبردی توسعه گردشگری روستایی ایران. سیاست‌های راهبردی و کلان، سال ۲، شماره ۸، صفحات ۱۳۵-۱۱۱.
http://www.jmsp.ir/article_7946_158e4c4a96534dc27d1bd0b7d5d86fa0
- حاجی‌کریمی، عباسعلی (۱۳۸۲). تبیین راهبرد مطلوب خدمات پس‌ازفروش خودرو در بازار ایران با استفاده از مدل SWOT و تدوین اولویت‌ها براساس تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، مجله پیام مدیریت. شماره ۷ و ۸، صفحات ۱۹۴-۱۷۵.
<https://www.magiran.com/paper/349557>
- احمدی، فاطمه؛ اشرف سجادی (۱۳۹۱). بررسی مؤلفه‌های بازدارنده توسعه پایدار روستایی از دیدگاه کارشناسان، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی. جلد ۵، شماره ۳، صفحات ۸۰-۶۹.
<http://file:///C:/Users/hp/Downloads/6001613911907>
- ادیب‌حاج‌باقری، محسن؛ سرور پرویزی؛ مهوش صلصالی (۱۳۹۰). روش‌های تحقیق کیفی، انتشارات بشری. تهران. ۲۹۰ صفحه.
<https://www.adinehbook.com/gp/product/9643990800>
- اسدی محل‌چالی، مسعود؛ محمدتقی پیربابایی (۱۳۹۶). راهبردهای توسعه پایدار در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک AHP مطالعه موردی: روستاهای واقع در آران و بیدگل، کاشان و نطنز، جغرافیا و توسعه. دوره ۱۶، شماره ۵۰، صفحات ۱۰۸-۹۵.
<http://ensani.ir/fa/article/download/402678>
- اسمعیلی، فضل‌اله؛ الهه صفی‌جهانشاهی؛ مهدی خداداد (۱۳۹۷). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه روستایی با رویکرد توسعه حمل‌ونقل محور با استفاده از تکنیک SWOT و ماتریس QSPM (مورد پژوهی: دهستان اختیارآباد شهرستان کرمان)، جغرافیا و روابط انسانی. دوره ۱، شماره ۲، صفحات ۳۳۴-۳۲۳.
<https://civilica.com/doc/803190/>
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین؛ محمدمامیر ابراهیمی (۱۳۸۶). نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت. تهران. ۳۰۶ صفحه.
<https://samta.samt.ac.ir/content/9189/>
- پورانجنار، گل‌بهار؛ حبیب سالارزهی؛ علی‌اصغر تباوار (۱۳۹۵). شناسایی و رتبه‌بندی راهبردهای توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی در استان گلستان با رویکرد تلفیقی فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی و روش سوات، روستا و توسعه. دوره ۹۱، شماره ۲، صفحات ۱۲۹-۱۰۷.
<http://ensani.ir/fa/article/376821/>

- خرم‌بخت، احمدعلی (۱۳۹۶). تعیین راهبردهای توسعه کارآفرینی در روستاهای پیراشهری: مطالعه موردی روستاهای پیرامون شهر لار، روستا و توسعه. دوره ۲۰. شماره ۳. صفحات ۸۳-۶۵.
<http://ensani.ir/fa/article/415883/>
- خضری، مجید؛ مهدی نوری‌پور؛ پیمان فلسفی (۱۳۹۴). طراحی الگوی مشارکت بخش‌های دولتی، خصوصی، بهره‌برداران و تشکلهای در جهت تحقق توسعه پایدار کشاورزی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بویراحمد)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. دوره ۴. شماره ۴. صفحات ۱۴۶-۱۲۷.
<http://ensani.ir/fa/article/355558/>
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ سوم. نشر قومس. تهران، صفحه ۲۸۹.
<https://www.gisoom.com/book/1650581/>
- رضوانی، محمدرضا؛ منیره محمودی (۱۳۹۵). راهبردهای توسعه اکوتوریسم در مناطق روستایی، مورد مطالعه: دهستان شیوه‌سر، شهرستان پاوه. گردشگری. دوره ۴. شماره ۷. صفحات ۲۶-۱۱.
<http://journal.usc.ac.ir/jot/fa/ManuscriptDetail?mid=743>
- رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ حمداله سجاسی قیداری و سیدحسین رضوی (۱۳۸۹). راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خدابنده، روستا و توسعه. دوره ۱۳. شماره ۳. صفحات ۲۹-۱.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59188.html
- رهنمایی، محمدتقی؛ احمد پوراحمد؛ یوسف اشرفی (۱۳۹۰). ارزیابی قابلیت‌های توسعه شهری مراغه با استفاده از مدل ترکیبی SWOT-ANP، جغرافیا و توسعه. شماره ۲۴. صفحات ۱۰۰-۷۷.
<http://ensani.ir/fa/article/303998/>
- زندبصیری، مهدی؛ هدایت‌اله غضنفری (۱۳۸۹). تدوین مهم‌ترین پیامدها و عوامل تأثیرگذار بر مدیریت مردم محلی جنگل‌های زاگرس (مطالعه موردی: حوضه آبخیز قلعه گل استان لرستان)، مجله جنگل ایران. انجمن جنگل‌بانی ایران. دوره ۲. شماره ۲. صفحات ۱۳۸-۱۲۷.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=105976>
- زیاری، کرامت‌اله (۱۳۸۰). راهبردهای توسعه روستایی در جهان سوم. کاوش‌نامه. دوره ۲. شماره ۲. صفحات ۷۶-۶۱.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=187731>
- زیاری، کرامت‌اله (۱۳۸۵). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد. یزد. صفحه ۳۳۴.
<https://www.gisoom.com/book/1390312>
- سجاسی‌قیداری، حمدالله؛ طاهره صادقلو؛ مجتبی پالوج (۱۳۹۲). اولویت‌بندی راهبردهای توسعه معیشت پایدار روستایی با مدل ترکیبی سوات-تاپسیس-فازی، مطالعه موردی: شهرستان خدابنده، روستا و توسعه. سال ۱۶. شماره ۲. صفحات ۱۱۰-۸۵.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59284_2fb125b54a83ee9e46dba2827eec857f.pdf
- سجاسی‌قیداری، حمدالله؛ مجتبی پالوج؛ عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری؛ طاهره صادقلو (۱۳۹۰). ارائه راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی با استفاده از روش‌های تحلیل چندمتغیره MCDM و SWOT. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. دوره ۱۹. شماره ۷۴. صفحات ۱۸۰-۱۴۹.
http://aead.agri-peri.ac.ir/article_58771.html
- شریف‌شهیدی، محمدشریف؛ زهرا السادات اردستانی؛ محمدمهدی گودرزی سروش (۱۳۸۷). بررسی تأثیرات توریسم در برنامه‌ریزی نواحی روستایی، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۴۱. شماره ۶۷. صفحات ۱۱۳-۹۹.
<http://ensani.ir/fa/article/49229/>

- صحت، سعید؛ عیسی پرزادی (۱۳۸۸). به کارگیری تکنیک فرایند تحلیل شبکه‌ها در تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید (مطالعه موردی: شرکت سهامی بیمه ایران)، فصلنامه مدیریت صنعتی. دوره ۱. شماره ۲. صفحات ۱۲۰-۱۰۵.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=97148>
- عربی، قادر (۱۳۷۷). تعاونی‌های تولید راهبرد توسعه روستایی در ایران. جهاد. شماره‌های ۲۱۰ و ۲۱۱. صفحات ۴۷-۴۴.
<http://ensani.ir/fa/article/249823/>
- غلامی، محمد؛ محسن رستگار؛ علمدار عبدالهی؛ راضیه السادات میرجعفری (۱۳۹۴). شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه گردشگری شهرستان شیراز با استفاده از تکنیک SWOT و مدل ANP. جغرافیا و پایداری محیط، دوره ۵. شماره ۱۵. صفحات ۹۷-۸۳.
https://ges.razi.ac.ir/article_405_c1752db4566bf8d41042ee0d86e9f69
- فال سلیمان، محمود؛ محمد حجتی پور (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی استراتژیک بخش‌های اقتصادی در راستای توسعه منطقه‌ای با بهره‌گیری از مدل SWOT مطالعه موردی: بخش صنعت و معدن در استان خراسان جنوبی، مسکن و محیط روستا. دوره ۳۴. شماره ۱۵۰. صفحات ۱۰۰-۸۹.
<http://file:///C:/Users/hp/Downloads/110000139415006>
- فعلی، سعید؛ حسن صدیقی؛ غلامرضا پزشکی‌راد؛ آرزو میرزایی (۱۳۸۹). چالش‌های جوامع روستایی ایران برای دستیابی به توسعه پایدار. روستا و توسعه. دوره ۱۳. شماره ۴. صفحات ۱۲۸-۹۷.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59182_49d7f1779f6704734b93f4983b54bc9a
- فلاح‌تبار، نصراله (۱۳۹۶). چالش‌های طرح‌های توسعه روستایی از دیدگاه توسعه پایدار (با استفاده از مدل SWOT). جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، دوره ۲۸. شماره ۱. صفحات ۲۰۲-۱۸۷.
http://www.jgeoqeshm.ir/article_54754.html
- کامیابی، سعید و محمدعلی رجایی ریزی (۱۳۹۶). بررسی راهبردهای توسعه طبیعت‌گردی در بخش چهاردانگه شهرستان ساری. پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. دوره ۶. شماره ۶. صفحات ۱۲۶-۱۰۷.
<http://ensani.ir/fa/article/377598/>
- کلانتری، خلیل، علی اسدی، حسین شعبانعلی فمی و شهلا چوپچیان (۱۳۸۶). چالش‌های عمده توسعه روستایی در ایران برای دستیابی به توسعه پایدار. جامعه‌شناسی. دوره ۲. شماره ۸. صفحات ۱۲۰-۱۰۳.
<http://ensani.ir/fa/article/20443/>
- محمودی، سمیرا (۱۳۹۷). زمینه‌یابی و ارائه الگوی پیشنهادی متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی استان گیلان. جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای. دوره ۸. شماره ۲۹. صفحات ۱۵۸-۱۲۷.
https://gaij.usb.ac.ir/article_4333_7046c74aa4ae8bcfc2cf9034e071d159
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری نفوس و مسکن. قابل دسترس در:
www.amar.org
- مسیبی، سمانه، حمید برقی، داریوش رحیمی و یوسف قنبری (۱۳۹۷). اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: روستاهای ناحیه شمال غرب استان اصفهان). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. سال ۷. شماره ۲۱. صفحات ۲۰۷-۱۹۳.
<http://ensani.ir/fa/article/381141/>
- موسوی، میرنحیف؛ صغری نیرومند شیشوان؛ علی مجنون توتخانه؛ احمد آفتاب (۱۳۹۶). ارائه راهبرد توسعه گردشگری در مناطق روستایی با استفاده از مدل تلفیقی ANP-SWOT (مطالعه موردی: روستای صور شهرستان بناب)، پژوهش و برنامه‌ریزی. سال ۶، شماره ۱۸. صفحات ۳۷-۲۱.
<http://ensani.ir/fa/article/372794/>

- مهدوی، داوود؛ عبدالرضا رکن‌الدین‌افتخاری؛ حمدالله سجاسی قیداری (۱۳۹۵). طراحی راهبردهای توسعه گردشگری روستاهای تاریخی- فرهنگی ایران. جغرافیا و برنامه‌ریزی سال ۲۰. شماره ۵۶. صفحات ۳۰۰-۲۷۵.
<http://ensani.ir/fa/article/359060/>
- مهدوی، مسعود (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران. انتشارات سمت. تهران، چاپ هشتم. ۲۱۸ صفحه.
<http://samt.ac.ir/fa/book/1135/>
- نعیمی، امیر؛ حسن صدیقی (۱۳۹۲). شناسایی ابعاد راهبردی توسعه روستایی در ایران: دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاه‌های تربیت مدرس و تهران. روستا و توسعه. دوره ۱۶. شماره ۲. صفحات ۶۲-۴۵.
<http://ensani.ir/fa/article/326909/>
- نوری، سید هدایت‌الله؛ محمدعلی احمدی شاپورآبادی (۱۳۹۲). راهبردهای توسعه روستایی در ایران: تحلیل دیدگاه‌ها، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. سال ۲. شماره ۴. صفحات ۱۲۳-۹۳.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=129548>
- نیک‌نامی، مهرداد (۱۳۸۸). اهداف و راهبردهای کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌منظور توسعه ترویج کشاورزی ایران، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی. دوره ۲. شماره ۴. صفحات ۵۰-۴۱.
<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=129548>
- ورمزیاری، حجت؛ خلیل‌کلاتری؛ رسول لوابی آدریانی؛ محسن صمدی (۱۳۹۷). طراحی الگویی از چالش‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران: یک نظریه داده‌بنیان، روستای و توسعه. دوره ۲۱. شماره ۲. صفحات ۱۲۳-۹۷.
<https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=472154>
- هدایتی‌نیا، سعید (۱۳۹۱). تحلیل مؤلفه‌های بازدارنده پذیرش فناوری اطلاعات و ارتباطات در سازمان‌های صفی روستایی: مطالعه موردی شهرستان بویراحمد. روستا و توسعه، دوره ۱۶. شماره ۳. صفحات ۴۱-۲۵.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59368.html
- DeRosaa, D., McElwee, G. and Smith R. (2019). Farm diversification strategies in response to rural policy: a case from rural Italy, *Land Use Policy*, 81: 291-301.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.11.006>
- Fabac, R. and Zver, I. (2011). Applying the SWOT-AHP method to the tourism of gornje medimurje. *Tourism & Hospitality Management*. 17(2), 201-215.
<https://www.researchgate.net/publication/256019673>
- Ghorbani, A., Raufirad, V., Rafiaani, P. and Azadi, H. (2015). Ecotourism sustainable development strategies using SWOT and QSPM model: A case study of Kaji Namakzar Wetland, South Khorasan Province, Iran, *Tourism Management Perspectives*, 16: 290-297.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211973615300052>
- Hashemi, N., & Ghaffary, G. (2017). A proposed sustainable rural development index (SRDI): Lessons from Hajij Village, Iran. *Tourism Management*, 59, 130-138.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517716301418>
- Hofer, B. K. (2006). Domain specificity of personal epistemology: Resolved questions, persistent issues, new models. *International Journal of Educational Research*, 45(1-2), 85-95.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0883035506000929>
- Jiao, X., Pouliot, M., ZenaWalelign, S. (2017). Livelihood Strategies and Dynamics in Rural Cambodia, *World Development*, 97: 266-278.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X1530365X>
- Jimenez, B. S., (2012), Strategic Planning and the Fiscal Performance of City Governments during the Great Recession, *The American Review of Public Administration*, 43(5):581-601.
<https://doi.org/10.1177/0275074012451051>
- Kraus S, Harms R, Schwarz EJ. (2006). Strategic planning in smaller enterprises new empirical findings. *Manage Res News*. 29(6): 334-344.
<https://doi.org/10.1108/01409170610683851>
- Lee, S. and Walsh, P. (2011). SWOT and AHP hybrid model for sport marketing outsourcing using a case of intercollegiate sport. *Sport Management Review*. 14: 361-369.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1441352310000793>

- Terrados, J., Almonacid, G., & Hontoria, L. (2007). Regional energy planning through SWOT analysis and strategic planning tools: Impact on renewables development. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11(6), 1275-1287.
<https://doi.org/10.1016/j.rser.2005.08.003>
- Yu, D, and Yehua D. W. (2003). Analyzing Regional Inequality in Post-Mao China in GIS Environment. *Eurasian Geography and Economics*, 44 (7), 514-534.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2747/1538-7216.44.7.514>
- Yüksel, İ., & Dagdeviren, M. (2007). Using the analytic network process (ANP) in a SWOT analysis—A case study for a textile firm. *Information sciences*, 177(16), 3364-3382.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0020025507000230>
- Zhang, X. M. (2012). Research on the Development Strategies of Rural Tourism in Suzhou Based on SWOT Analysis, 2012 International Conference on Future Energy, Environment, and Materials, *Energy Procedia* 16:1295- 1299.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1876610212002172>
- Niloofar, H and Gholamreza, G (2017). A Proposed Sustainable Rural Development Index (SRDI): Lessons from Hajij village, Iran, *Tourism Management* 59:130-138.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517716301418>
- Noori, K. and Zand. F (2013). The Role of Rural Tourism in Rural Sustainable Development According to the SWOT Method (Case Study: Kermanshah Province villages). *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 4 (9): 2620-2625.
<http://ensani.ir/fa/article/327212/>
- Ommani, A. R. (2011). Strategies of Rural Development in Shoushtar Township of Iran (Applying SWOT method). *Journal of American Science*, 7(1) 969-972.
<http://www.americanscience.org>
- Saaty T.L. (1980). *The analytic hierarchy process: planning, priority setting, resource allocation*. Mc Graw-Hill, New York, 287 pp.
<https://www.amazon.com/Analytic-Hierarchy-Process-Planning-Allocation/dp/0070543712>
- Takano, S and Wickramasinghe, V (2009). Application of Combined SWOT and Analytic Hierarchy Process (AHP) for Tourism Revival Strategic Marketing Planning: A Case of Sri Lanka Tourism. *Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 8:1-16.
https://www.jstage.jst.go.jp/article/easts/8/0/8_0_954/pdf